
AIHS Çerçevesinde ve AIHM Kararları Işığında Serbest Seçim Hakkı*

Yüksel Metin^o

I. Genel Olarak

Serbest seçim hakkı, Sözleşme sistemine 1 Nolu Ek Protokol¹ (EP-1) ile birlikte girmiştir. Serbest seçim hakkını düzenleyen EP-1 m. 3'de, "Yüksek Sözleşmeci Taraflar yasama organının seçiminde halkın kanaatinin özgürce açıklanmasını sağlayacak koşullar altında makul aralıklarla gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler" hükmü yer almaktadır.

Serbest seçimler, etkili siyasal demokrasinin ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin genelinde birçok kez vurgulanan demokratik toplum yapısının vazgeçilmez unsurlarından biridir.² EP-1 m. 3 ile, Sözleşme'ye taraf devletlerden açıkça nitelikleri belirtilmiş bir rejimi, yani demokratik hukuk devleti sistemini kurmaları ve işletmeleri beklenmektedir.³ AIHS'nin güvence altına aldığı tek siyasi hak olma özelliğine sahip olan serbest seçim hakkı, demokrasi açısından

* Hakem denetiminden geçmiştir.

^o Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi.

¹ Nolu Ek Protokol, 20 Mart 1952 tarihinde Paris'te imzalanmış ve 18 Mart 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, söz konusu Protokol'ü 18 Mayıs 1954 tarihinde onaylamıştır.

² Jacobs/White, *European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2002, s. 331.

³ Mustafa Koçak, "Seçim Sistemi ve Demokrasi Karşılaştırmalı Analiz: İHAM ve AB Ölçütleri", *Anayasa Yargısı*, Sayı: 23, Ankara 2006, s. 124; Feyyaz Gölcüklü/Şeref Gözübüyük, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Turhan Kitabevi, Ankara 2002, s. 437.

önem taşıyan temel ilkeleri öngörmektedir.⁴ Bu hak, temel hakların korunması ile demokrasi arasında kurduğu sıkı irtibattan dolayı merkezî öneme sahiptir.⁵

Serbest seçim hakkı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından ilk kez Mathieu Mohin ve Clerfayt/Belçika davasında yorumlanmış ve Mahkeme'nin bu davadaki yorumu daha sonra baktığı davalara esas teşkil etmiştir. Mahkeme kararda şöyle demektedir: “Sözleşme'nin Başlangıç'ına göre, temel insan hakları ve özgürlükleri en iyi şekilde, “etkili bir siyasal demokrasi” tarafından korunabilir. Birinci Protokolün 3. maddesi, demokrasinin karakteristik bir prensibini içerdiğinden, bu madde Sözleşme sisteminde birincil bir öneme sahiptir.”⁶

EP-1 m. 3 hükmü, Sözleşme sisteminde vatandaşlar lehine tanınmış tek siyasi hak olma özelliğine sahiptir. Bu güvence, temel hakların korunması ile demokrasi arasındaki sıkı ilişkinin açık bir örneği olarak büyük öneme sahiptir. Böylelikle Sözleşme'nin Başlangıç'ında zikredilen demokrasi ile de doğrudan bir bağlantı kurulmuş olmaktadır.⁷

EP-1 m. 3, demokratik toplumun temeli olarak, makul aralıklarla yapılacak seçimlerle sürekli olarak yenilenen temsilî nitelikte bir yasama organının varlığını zorunlu kılmaktadır.⁸ Söz konusu bu madde ile aynı zamanda Sözleşme'de yer alan hak ve özgürlüklerin uygulamaya geçirilmesi ve güvence altına alınmasında ulusal yasama organlarının taşıdığı öneme de işaret edilmiş olmaktadır. Ayrıca bu madde, Sözleşme'nin temelini oluşturan etkili siyasal demokrasi anlayışını belirginleştirmekte ve pekiştirmektedir.⁹

⁴ Jens Meyer-Ladewig, *Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten*, Nomos Verlag, Baden-Baden 2003, s. 341.

⁵ John J. Cremona, “The right to free elections in the European Convention on Human Rights”, *Festschrift für Rolv Ryssdal*, Köln/Berlin/Bonn/München 2000, s. 309; Mark E. Villiger, *Handbuch der Europäischen Menschenrechtskonvention*, 2. Auflage, Zürich 1999, par. 31, Rn. 679.

⁶ Mathieu Mohin ve Clerfayt/Belçika Davası, 02.03.1987, Başvuru no: 9267/81, parag. 47. Mahkeme, TBKP/Türkiye davasında, Sözleşme'nin Başlangıç metninde yer alan “etkili siyasal demokrasi” kavramından yola çıkarak AİHS'nin demokrasi temeli üzerine inşa edildiğini vurgulamıştır. Mahkeme bu kararda şöyle demektedir: “Hiç kuşkusuz demokrasi “Avrupa kamu düzeninin temel bir unsurunu temsil etmektedir. Bu ilk önce, Sözleşme'nin, insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesinin, bir yandan gerçekten etkili bir siyasal demokratik rejime ve öte yandan ortak bir insan hakları kavramına ve insan haklarına ortak bir saygıya dayandığını bildirerek, Sözleşme ile demokrasi arasında çok açık bir bağlantı kuran, dibacesinden çıkmaktadır. Aynı dibace takiben, Avrupa Devletleri'nin özgürlüklere ve hukukun üstünlüğüne saygı ideali ve siyasal geleneği ortak varlığına (ortak mirasına) sahip olduklarını belirtmektedir. Mahkeme, bu ortak mirasta Sözleşme'ye ilişkin değerleri görmüş ve bir çok kez bunun demokratik bir toplumun ideallerini ve değerlerini korumaya ve geliştirmeye yönelik olduğunu hatırlatmıştır”. Bkz. TBKP/Türkiye Davası, 30.01.1998, parag. 45.

⁷ Stephan Breitenmoser, *Rechtsgutachten zu den Verfassungsvorschlägen des Fürstenhauses und der Verfassungskommission des Landtages des Fürstentums Liechtenstein zur Änderung der Verfassung des Fürstentums Liechtenstein*, Müttenz 2000, s. 75.

⁸ AİHK'nun 05.11.1969 tarihli Danimarka, Norveç, İsveç ve Hollanda/Yunanistan kararı, Yearbook 12 (1969), II, s. 179 (Aktaran Breitenmoser, s. 76).

⁹ Pieter van Dijk/Godefridus J.H. van Hoof (ed.), *Theory and Practice of the European Convention on Human*

Kişisel ve Siyasal Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 25. maddesi, seçme hakkını bireysel bir hak olarak kaleme almış olmasına karşılık, EP-1 m. 3, bireye tanınan bir "oy hakkı"ndan ziyade devletin üstlendiği bir yükümlülüğe işaret eder niteliktedir.¹⁰ Gerçekten KSHS m. 25, "Her vatandaş ... haklara sahiptir..." ibaresine yer verirken, AİHS ve Ek Protokollerin diğer maddelerinin aksine EP-1 m. 3'de "Yüksek Sözleşmeci Taraflar ... taahhüt ederler" şeklinde bir ifade yer almaktadır.¹¹ Önceleri maddenin ifade biçiminden, bireylere "oy hakkı" tanınmasından ziyade, sözleşmeci devlete "yasama organının serbest seçimlerle oluşturulması" yükümlülüğünün getirildiği anlamı çıkarılmıştır. Nitekim Komisyon, başlangıçta bu görüşü benimsemiş ve X/Almanya kararında EP-1 m. 3'ün "kurumsal" bir hakkı düzenlediğine hükmetmiştir.¹² Komisyonu bu yönde karar almaya iten, maddenin yazılış şeklidir.¹³

Ancak, diğer maddelerden farklı olan bu ifade şeklinden hareketle 3. maddeden doğan yükümlülüklerin dar yorumlanması gerektiği sonucuna ulaşamaz. Formülasyondaki bu farklılığın sebebi, burada ilk planda bir özgürlük hakkının söz konusu olmadığı, daha çok taraf devletlerin demokratik seçimleri gerçekleştirmek üzere pozitif önlemler alma yükümlülüğünün vurgulanmak istenmesi ile söz konusu alandaki başlıca yükümlülüğün, kişisel ve siyasal hakların çoğunluğunda olduğu gibi çekinme (abstention) veya müdahale etmeme (non-interference) değil, fakat devletin demokratik seçimler "yapmak" için, pozitif tedbirler alma şeklinde olmasıdır.¹⁴ Nitekim EP-1 m. 3'ün bireylere, sözleşmeci tarafların egemenlik alanında bulunan "herkes için doğrudan güvence altına alınan" haklar ve özgürlükler tanımadığı, sadece sözleşmeci devletler için yükümlülükler getirdiği şeklindeki yaklaşım zaman içinde terkedilmiştir. Nihayetinde Komisyon ve Mahkeme, serbest seçimler yapılması konusunda "kurumsal hak" düşüncesinden, herkese oy hakkı kavramına ve en sonunda yasama organı seçimlerinde "seçme" ve "seçimlerde aday olma" biçiminde subjektif katılım hakları kavramına ulaşmıştır.¹⁵

AİHM'nin yerleşik ve oturmuş uygulamasına göre, Sözleşme ve Ek Protokoller'de güvence altına alınan hak ve özgürlükler, "yaşayan belge" olarak "günün koşulları" ışığında ve "Sözleşme'nin konusu ve amacı" gözetilerek yo-

Rights, 3. Aufl. 1998, 655 (Aktaran Breitenmoser, s. 76).

¹⁰ Gölcüklü/Gözübüyük, s. 437.

¹¹ EP-1 m. 3'de geçen "taahhüt etme" ifadesi, Sözleşme'nin İngilizce metninde "undertake", Fransızca metninde "s'engagent", Almanca metninde ise, "verpflichten sich" şeklinde yer almaktadır.

¹² Bkz. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun 4.1.1960 tarih ve 530/59 nolu X/Almanya kararı.

¹³ Koçak, s. 125

¹⁴ Mathieu Mohin ve Clerfayt/Belçika Davası, 02.03.1987, Başvuru no: 9267/81, parag. 50; Meyer-Ladewig, s. 342.

¹⁵ Mathieu Mohin ve Clerfayt/Belçika Davası, 02.03.1987, Başvuru no: 9267/81, parag. 51.

rumlanmalıdır.¹⁶ Mahkeme bu yaklaşımıyla 3. madde konusunda ileriye yönelik gelişmeci bir yorum yöntemi benimseyerek, maddenin kapsamını lafzı ile sınırlı tutmamıştır. Madde metninin açık hükmüne rağmen, maddenin sözleşmeci devletlere yalnızca objektif yükümlülükler getirmekten ibaret olmadığı, aynı zamanda bireysel bir hakkı da içerdiği Mahkeme içtihatlarında açıkça ifade edilmiştir.¹⁷ Buna göre, EP-1 m. 3, doğrudan uygulanabilir ve dava konusu yapılabilir nitelikte bir haktır.¹⁸

Bu makalenin konusu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ışığında serbest seçim hakkının kapsamı ve içeriği, serbest seçim hakkını düzenleyen maddenin amacı, serbest seçim hakkının taraf devletlere yüklediği yükümlülükler, serbest seçim hakkının sınırlandırılması ve bu bağlamda taraf devletlere tanınan takdir marjı ve demokratik seçim ilkelerinin analizidir. Bu çerçevede ilk olarak serbest seçim hakkının AİHS'deki düzenleniş şekli üzerinde durulmuş, daha sonra seçme ve seçilme hakkı, serbest seçim hakkının uygulama alanı, seçim sistemi tercihi ve demokratik seçim ilkeleri ele alınmıştır. Ayrıca demokratik seçim ilkeleri ile ilgili Venedik Komisyonu'nun kabul ettiği ilkelere de değinilmiştir. Nihayet sonuç bölümünde AİHM içtihatları, Venedik Komisyonu raporu ve Parlamenterler Meclisi kararı ışığında Türk hukuk sistemi değerlendirilmiş ve ulaşılan sonuçlar sıralanmıştır.

Makalenin amacı, AİHS'nde güvence altına alınan serbest seçim hakkını, Sözleşme organlarının içtihatları ışığında ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktır. Böylelikle Türk seçim mevzuatının ve uygulamasının AİHS ile ne ölçüde uyumlu olduğu daha kolay bir şekilde görülebilecektir.

II. Seçme ve Seçilme Hakkı

EP-1 m. 3, öncelikle sübjektif bir hak olarak seçme ve seçimlerde aday olma hakkını, yani seçme ve seçilme hakkını güvence altına almaktadır.¹⁹ Ayrıca milletvekilliği görevini sürdürme hakkı da madde kapsamında değerlendirilmektedir.²⁰ Buna karşılık madde hükmünden bütün kamusal makamlara serbestçe girme şeklinde genel bir hak çıkarılamaz veya türetilemez.²¹

¹⁶ Bkz. Loizidou/Türkiye Davası, 25.03.1995, parag. 70 vd.; Tyrer/Birleşik Krallık Davası, 25.04.1978, parag. 31; Johnston ve Diğerleri/İrlanda Davası, 18.12.1986, parag. 51.

¹⁷ Mathieu Mohin ve Clerfayt/Belçika Davası, 02.03.1987, Başvuru no: 9267/81, parag. 47.

¹⁸ Luzius Wildhaber, "Kommentierung zu Art. 3 des 1. ZP zur EMRK", in: Heribert Golsong/Wolfram Karl/Herbert Michsler/Herbert Petzold/Kersten Rogge/Theo Vogler/Luzius Wildhaber/Stephan Breitenmoser (Hrsg.), *Internationaler Kommentar zur Europäischen Menschenrechtskonvention*, 2. Lieferung, 1992, kn. 24 (Aktaran Breitenmoser, s. 77).

¹⁹ Gitonas vd./Yunanistan Davası, 01.07.1997, Başvuru No: 18747/91, parag. 39 vd.; Ahmed vd./Birleşik Krallık Davası, 29.09.1998, Slg. 1998-VI, parag. 75; Labita/İtalya Davası, 06.04.2000, Slg. 2000-IV, parag. 201.

²⁰ Selim Sadak ve diğerleri/Türkiye Davası, 11.06.2002, Başvuru no: 25144/94, parag. 33.

²¹ Wildhaber, kn. 23 (Aktaran Breitenmoser, s. 77).

EP-1 m. 3, kesinlikle kendi kaderini tayin hakkı tanımamaktadır. Dolayısıyla ne federe devletler ne de yerel yönetimler bu maddeye dayanarak bir başka devlete veya eyalete katılma haklarının bulunduğunu ileri süremezler. Aynı şekilde kişiler veya bölgesel yönetimler de bu maddeye dayanarak özerk bir statü kazanma veya bağımsız bölgesel bir yönetime sahip olma iddiasında bulunamazlar. Yine serbest seçim hakkı güvencesinden yola çıkılarak ayrılma hakkı türetilemez.²²

Madde hükmünden çıkartılan seçme ve seçilme hakkı mutlak olmayıp, sınırlandırılabilir niteliktedir. Ancak getirilecek sınırlamaların meşru bir amacı bulunmalı ve amaç ile sınırlama arasında makul bir denge kurulmalıdır.²³

AİHM, Mathieu Mohin ve Clerfayt/Belçika Davası'nda seçme ve seçilme hakkının sınırlandırılması konusunu açıklığa kavuşturmuştur. Mahkeme'ye göre, "Birinci Protokolün 3. maddesi, bu hakları açık terimlerle düzenlemeksizin, sadece tanımakla yetindiğinden, zımnî sınırlamalara yer bırakılmıştır. Sözleşmeciler devletler kendi iç hukuk düzenlerinde, seçme ve seçimlerde aday olma hakkını, Birinci Protokolün 3. maddesiyle kural olarak engellenmemiş şartlara tabi tutabilirler. Sözleşmeciler devletler, bu konuda geniş bir takdir alanına sahiptirler; fakat Sözleşme'nin gereklerine uygunluk bakımından nihai kararı vermek, Mahkeme'ye düşen bir görevdir. Mahkeme, getirilen şartların, söz konusu hakların özünü zedeleyecek şekilde ve ölçüde kısıtlamadığına ve hakları etkililikten yoksun bırakmadığına kanaat getirmelidir; bu şartlar, meşru bir amaç izlemelidir ve kullanılan araçlar orantısız olmamalıdır. Ayrıca bu şartlar, "yasama organının seçiminde halkın kendi düşüncelerini serbestçe ifade etmesini" engellememelidir".²⁴

AİHM'nin yukarıdaki kararından da anlaşılacağı üzere, Sözleşme'ye taraf devletler, kendilerine tanınan takdir alanı içinde kalmak şartıyla, seçme ve seçilme hakkının kullanılmasını bazı şartlara bağlayabilirler veya sınırlandırabilirler. Örneğin, seçme ve seçilme hakkının kullanılması, belli bir yaşta bulunmak, vatandaş olmak, ülkede oturmak, belli suçları işlememiş olmak gibi şartlara bağlanabilir.²⁵ Ancak burada seçme ve seçilme hakkı arasında bir ayrım gitmek gerekir. Seçme hakkına sahip olmada aranacak şartların kapsamı oldukça dar tutulmalıdır. Buna karşılık seçilme hakkı için, seçme hakkında aranmayan bazı ilave şartlar öngörülebilir. Örneğin, seçme hakkına sahip olabilmek için okur-yazar olmak zorunlu

²² Wildhaber, kn. 60 (Aktaran Breitenmoser, s. 77).

²³ Bkz. Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika Davası, 02.03.1987, Başvuru no: 9267/81, parag. 52; Gitanas vd./Yunanistan Davası, 01.06.1997, parag. 39; Ahmed vd./Birleşik Krallık Davası, 02.10.1998, parag. 75; Matthews/Birleşik Krallık Davası, 18.02.1999, parag. 63; Labita/İtalya Davası, 04.06.2000, parag. 201; Podkolzina/Letonya Davası, 09.04.2002, parag. 33; Selim Sadak vd./Türkiye Davası, 06.06.2002, parag. 31.

²⁴ Mathieu Mohin ve Clerfayt/Belçika Davası, 02.03.1987, Başvuru no: 9267/81, parag. 52.

²⁵ Sefa Reisoğlu, *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*, Beta Yayınları, İstanbul 2004, s. 123; Koçak, s. 128; Gölcüklü/Gözübüyük, s. 439.

değilken, seçilme hakkı bakımından en azından okur-yazar olma şartı aranabilir. Kuşkusuz taraf devletlerin bu konudaki düzenlemeleri, Sözleşme'nin gereklerine uygunluk açısından Mahkeme'nin denetimine tabidir. Sözleşmeciler devletlerin yapmış olduğu düzenlemeler, seçme ve seçilme hakkının özünü zedeleyecek ve etkinliklerini ortadan kaldıracak şekilde olmamalı, meşru bir amaca yönelik olmalı, kullanılan araçlar makul ve amaçla orantılı olmalıdır.

Seçme hakkı çerçevesinde tartışma konusu olan konulardan biri de, taraf devletlerce getirilecek mecburî oy sisteminin Sözleşme ile bağdaşır bağdaşmayacağı konusudur. Öncelikle belirtmek gerekir ki, seçimlerin serbestliği ilkesi, vatandaşların hiçbir baskı ve zorlama olmadan oy kullanabilmesi yanında, oy vermenin vatandaşlar için bir "hak" olmasını, bir başka deyişle, oy vermenin bir mecburiyet haline getirilemeyeceğini, yani "ihtiyarî oy" sisteminin benimsenmesi gerektiği anlamına da gelir. Bununla birlikte, mecburî oy ve ihtiyarî oy sistemlerinden hangisinin demokrasiye daha uygun düşeceği tartışmalı bir konudur.²⁶ Ancak demokratik ülkelerde ihtiyarî oy sistemi yaygındır.²⁷ Doktrinde bazı yazarların da belirttiği gibi²⁸, demokratik sistem için ihtiyarî oyun daha uygun olduğunu kabul etmek gerekir. Mecburî oy sistemini Sözleşme açısından değerlendiren Reisoğlu, oy vermenin bir vatandaşlık görevi olduğunu, taraf devletlerin vatandaşlarını belli yaptırımlar öngörerek oy vermeye mecbur edebileceğini, bu sebeple de oy verme zorunluluğunun serbest seçim hakkına aykırılık oluşturmayacağını söylemektedir.²⁹

AİHM'e göre, sözleşmeciler devletlerin serbest seçim yapma taahhüdünde bulunmaları ilke olarak genel oy hakkını tanımalarını gerektirir. Genel oy hakkı ilkesinden her türlü ayrılma, seçilmiş olan yasama meclisinin ve seçim yasalarının demokratik geçerliliğini zayıflatma riski taşır.³⁰ Ancak EP-1 m. 3, oy verme hakkını mutlak biçimde güvence altına almadığı için, bazı sınırlı birey gruplarının oy verme hakkından yoksun bırakılabilmesi mümkündür. Bu çerçevede taraf devlet-

²⁶ Bkz. Tuncer Karamustafaoğlu, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, AÜHF Yayınları, Ankara 1970, s. 158-164; Leslie Lipson, *Demokratik Uygurluk* (Çev. Haldun Güralp ve Türker Alkan), Ankara 1984, s. 242-245; Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 1991, s. 247-249; Yılmaz Aliefendioğlu, "Temsili Demokrasinin 'Seçim' Ayağı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 60, Eylül-Ekim 2005, s. 83-84.

²⁷ 1982 Anayasası, "mecburî oy" sistemini kabul etmiştir. Anayasaya göre (m. 175/8), "Halkoyulmasına, milletvekili genel ve ara seçimlerine ve mahallî genel seçimlere iştiraki temin için, kanunla para cezası dâhil gerekli her türlü tedbir alınır."

Türkiye dışında mecburî oy sistemini benimseyen Avrupa Konseyi ülkeler şunlardır: Belçika, Yunanistan, Lüksemburg ve Lihtenştayn. Bkz. <http://www.wahlrecht.de/lexikon/wahlpflicht.html>

²⁸ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 1998, s. 63; Yavuz Atar, *Türk Anayasa Hukuku*, 2. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya 2002, s. 71; Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Liberte Yayınları, Ankara 2004, s. 110.

²⁹ Reisoğlu, s. 123-124.

³⁰ Yumak ve Sadak/Türkiye Davası, 30.01.2007, Başvuru no: 10226/03, parag. 65.

ler, yurtdışında ikamet etme gibi makul ve haklı sebeplerin bulunması halinde, belirli kişileri oy verme hakkından yoksun bırakabilirler.³¹

Oy verme hakkı ile olarak AİHM'nin verdiği kararlardan biri de Aziz/Kıbrıs davasıdır. Davaya esas teşkil eden olayda, Kıbrıs Rum kesiminde yaşayan İbrahim Aziz, 27 Mayıs 2001'deki genel seçimlerde oy kullanabilmek için Rum Yönetimi'ne başvurmuş, ancak başvurusu Rum Anayasası'nda yer alan "Kıbrıs Türk Topluluğu üyeleri seçmen olamaz" hükmü nedeniyle reddedilmiştir. İç hukuk yollarından bir sonuç alamayan İbrahim Aziz, serbest seçim hakkının ve ayrımcılık yasağını düzenleyen 14. maddenin ihlâl edildiği iddiasıyla AİHM'e başvurmuştur. Mahkeme, konuya ilişkin kararında, her ülkenin kendi anayasası çerçevesinde seçim yasasını belirleme hakkına sahip olduğunu not etse de, seçim yasasında yer alan kuralların bazı kişi veya grupların ülkenin siyasi yaşamına katılımını engelleyecek şekilde olamayacağını ifade etmiş ve serbest seçim hakkı ile ayrımcılık yasağının ihlâl edildiğine karar vermiştir.³²

Labita/İtalya davasına esas teşkil eden olayda ise, mafya üyesi olduğu kuşkusıyla özel güvenlik tedbirine tâbi tutulan başvuru, beraat etmiş olmasına rağmen, seçmen kütüğünden kaydı silinerek oy kullanma hakkından mahrum bırakılmıştır. Hükümetin savunmasına göre, alınan bu tedbirin amacı, mafyanın seçimle gelen organlar üzerinde herhangi bir etkide bulunmasını önlemektir. Hükümete göre, mafyaya mensup olduklarından kuşkulanan kişilerin oy haklarını diğer mafya üyeleri lehine kullanabilmeleri mümkündür. Bu risk dikkate alındığında, başvuru geçici bir süre seçme hakkından mahrum bırakılması orantısız bir uygulama değildir.³³ Komisyon başvuru hakkında yaptığı inceleme sonucunda, başvuru özellikle beraat etmiş olmasına ve sonraki süreçte topluma yabancılaştırılma tehlikesine dikkati çekerek, alınan tedbirin orantısız olduğu sonucuna varmıştır.³⁴

Mahkeme ise, mafyaya üye olduklarına dair haklarında delil bulunan kimselerin oy kullanma hakkından geçici olarak mahrum bırakılması tedbirinde meşru bir amacın bulunduğu görüşündedir. Ancak başvuru isminin seçmen kütüğünden çıkarıldığı sırada mafya üyesi olduğuna dair herhangi bir delilin bulunmaması nedeniyle, alınan tedbirin orantılı olmadığına ve EP-1 m. 3'ün ihlâl edildiğine hükmedilmiştir.³⁵

Hirst/Birleşik Krallık davasında³⁶ ise Mahkeme, adam öldürme suçundan dolayı ömür boyu hapis cezasına mahkûm olan bir kimsenin seçme hakkından yok-

³¹ Şeref Ünal, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, TBMM Yayınları, Ankara 1995, s. 277; Jacobs/White, s. 337.

³² Aziz/Kıbrıs Davası, 22.06.2004, Başvuru no: 69949/01, parag. 28.

³³ Labita/İtalya Davası, 06.04.2000, Başvuru no: 26772/95, parag. 199.

³⁴ Labita/İtalya Davası, 06.04.2000, Başvuru no: 26772/95, parag. 200.

³⁵ Labita/İtalya Davası, 06.04.2000, Başvuru no: 26772/95, parag. 203.

³⁶ Hirst/Birleşik Krallık Davası, 06.10.2005, Başvuru No: 74025/01.

sun bırakılmasının Sözleşme'ye uygunluğunu incelemiştir. Cezanın infazı 1980 yılında başlamış ve 1994 yılında sona ermiştir. Ancak toplum açısından halen tehlikeli olduğuna karar verilerek cezası 2004 yılına kadar uzatılmıştır. Başvurucu, 1983 tarihli Representation of the People Act'ın 3. maddesine göre genel ve yerel seçimlerde oy verme hakkına sahip olmamasının Sözleşme ile bağdaşmadığını, EP-1 m. 3'te sübjektif bir hak olarak güvence altına alınan seçme hakkının ihlâl edildiğini ileri sürerek AİHM'e başvurmuştur.

AİHM'e göre, EP-1 m. 3 hükmünün ilk bakışta Sözleşme ile korunan diğer haklardan farklı olduğu görülmektedir. Maddenin düzenleme şekline bakıldığında, sübjektif bir hak veya özgürlüğe yer vermekten ziyade taraf devletlerin seçim yapma yükümlülüğüne değinilmektedir. Ancak Mahkeme, maddenin hazırlık çalışmalarına bakarak ve maddeyi Sözleşme ile bir bütün olarak yorumlayarak, sübjektif bir hakkın güvence altına alındığını, yani maddenin seçme ve seçilme hakkına yer verdiğini tespit etmiştir.

EP-1 m. 3 ile güvence altına alınan haklar demokrasi ve hukuk devleti için büyük öneme sahiptir. Seçme hakkı, bir ayrıcalık değildir. Ancak 3. maddedeki haklar mutlak değildir. Bu haklar bazı sınırlamalara tabi tutulabilir ve bu konuda taraf devletlere geniş takdir yetkisi tanınmıştır. Bununla birlikte nihaî noktada Mahkeme'nin, öngörülen sınırlamaların Sözleşme'nin gerekleriyle bağdaşıp bağdaşmadığını denetleme yetkisi vardır.

Mahkeme bu genel açıklamalardan sonra hükümlülerin durumunu ele almıştır. Mahkeme ilk olarak, kişi özgürlüğü hakkı hariç olmak üzere Sözleşme ile tanınan hak ve özgürlüklerden genel olarak hükümlülerin de yararlanabileceğini belirtmiştir. Bu haklara getirilecek her sınırlamanın meşru ve haklı bir sebebi olması gerekir. Bir hükümlü yalnızca hükümlü statüsüne sahip olmaktan dolayı Sözleşme'deki haklarından yoksun bırakılamaz. Demokratik toplumun bir unsuru olarak hoşgörünün tanındığı Sözleşme sisteminde seçme hakkından otomatik olarak yoksun kalmaya yer verilmemiştir.

Bu hoşgörü ölçütü, Sözleşme ile korunan özgürlüklere tecavüz eden eylemlere karşı demokratik toplumun kendini korumasına engel teşkil etmez. Bu yüzden, EP-1 m. 3 hükmü, bir kişinin seçme hakkının sınırlandırılması yolunu kapatmış değildir. Örneğin, görevini kötüye kullanan veya eylemleriyle hukuk devleti veya demokrasinin temel ilkelerini tehdit eden kişiler, seçme hakkından yoksun bırakılabilir. Ancak ağır bir yaptırım olan seçme hakkından yoksunluk basit sebeplere dayanmamalıdır. Bu konuda ölçülülük ilkesi, ilgili kişinin eylemleri ve durumu ile yaptırım arasında kabul edilebilir ve yeterli bir ilişkinin bulunmasını gerektirmektedir.

Mahkeme, bu tespitleri yaptıktan sonra bunları dava konusu olaya uygulamıştır. Mahkemeye göre, EP-1 m. 3 hükmü, serbest seçim hakkının sınırlandırılmasında izlenecek amaçları öngörmüş veya sınırlandırmış değildir. Dava konusu

olayda izlenen amaç, suç işlenmesini önlemek ve bunun yanı sıra vatandaşların sorumluluk bilincini ve hukuk devletine saygıyı güçlendirmektir. Mahkeme bu amaçların 3. madde çerçevesinde izlenebilecek meşru amaçlar olduğu kanaatinde. Hükümet, kendisine geniş bir takdir alanı bırakıldığını, yasama ve yargı organları tarafından bu soruna makul bir çözüm getirildiğini, kaldı ki, işlediği suçlardan dolayı hapis cezası alan kişilerin seçme hakkından yoksun bırakılması konusunda Sözleşme'ye taraf devletler arasında bir uzlaşmanın sağlanamayacağını belirtmiştir.

Hükümetin bu itirazına karşılık Mahkeme, İngiliz Parlamentosunun çatışan değerler arasında makul bir denge kurmaya çalışabileceğini, hükümlülerin seçme hakkından yoksun bırakılmasının ölçülülüğünü değerlendirebileceğini kabul etmekle birlikte, esas tartışma konusu çağdaş suç politikası ışığında hükümlülerin seçme hakkının genel olarak sınırlandırılmasının her zaman hukuka uygun olup olmadığı ve güncel insan hakları standartlarının kabul edilip edilmediğidir.

Her türlü mahkûmiyetten dolayı seçme hakkının yitirilmesi, yalnızca İngiltere'de değil, diğer bazı devletlerde de söz konusudur. Ancak taraf devletlerin çok azında hükümlülerin seçme hakkına ilişkin genel bir sınırlama bulunmaktadır. Taraf devletlere tanınan takdir yetkisi geniş olmakla birlikte, bu her şeyi kapsayacak şekilde de değildir. Seçme hakkından genel yoksunluk, verilen cezanın süresine, işlenen suçun türüne ve özelliğine ve suçlunun kişisel özelliklerine bakılmaksızın bütün hükümlüler için uygulanmaktadır. Sözleşme ile güvence altına alınan önemli bir hakkın böyle genel, otomatik ve gelişigüzel bir şekilde sınırlandırılması, kabul edilebilecek her türlü takdir alanının dışında kalır ve bundan dolayı da EP-1 m. 3 ile bağdaşmaz.³⁷

Seçilme hakkıyla ilgili bir diğer dava, Letonya'daki Rusça konuşan azınlığın bir üyesi olan Bayan Podkolzina'nın, Devlet Dil Merkezi'ne bağlı bir görevlinin kendisinin dil hâkimiyetine ilişkin olarak yazdığı olumsuz bir rapor sonucunda milletvekili adaylığının reddedilmesiyle ilgili Podkolzina/Letonya davasıdır.³⁸ Letonya'nın seçim mevzuatında seçimlere katılabilmek için resmî dil olan Letonca'ya ileri düzeyde hâkim olma şartı yer almaktadır. Bayan Podkolzina'nın ise 1997 yılında Devlet Dil Merkezi'ne bağlı bir birimden almış olduğu Letonca bildiğini gösteren bir sertifikası bulunmaktadır. Ancak, Devlet Dil Merkezi tarafından, kendisine haber verilmeden yapılan bir sınava dayanılarak, Podkolzina aday listesinden çıkarılmıştır. Olaya ilişkin kararında Mahkeme, adaylık için getirilen dil şartının ve başvurucunun adaylığının kesinleşmesi için dil sınavına tâbi tutulmasının devletin ulusal takdir marjı içerisinde bulunduğunu ve EP-1 m. 3'e aykırılık oluşturmadığını belirtmiştir. Ancak, habersiz olarak yapılan bir dil

³⁷ Hirst/Birleşik Krallık Davası, 06.10.2005, Başvuru No: 74025/01

³⁸ Podkolzina/Letonya Davası, 09.04.2002, Başvuru No: 46726/99.

sınavına dayanılarak, başvurucunun aday listesinden çıkarılmasını herhangi bir meşru amaca ve objektif kritere dayanmayan, ölçüsüz bir uygulama olarak değerlendirmiş ve serbest seçim hakkının ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.³⁹

AIHM, serbest seçim hakkının ihlâl edildiği iddiasıyla yapılan başvuruların bir kısmında seçilme hakkına ilişkin sınırlamalar, bir başka deyişle kişilerin Parlamento seçimlerine girmesinin engellenmesi konusunu ele almıştır. Bu davalardan biri olan *Gitonas ve Diğerleri/Yunanistan Davası*⁴⁰, bazı kişilerin Parlamento seçimlerine girmesinin engellenmesiyle ilgilidir. Bu davada beş parlamenterin seçimi iptal edilmiştir. Başvurucular, Yunanistan Anayasası'nın 56. maddesi uyarınca, seçimden önceki üç yıl içinde üç aydan daha uzun süreyle kamu görevinde bulunmuş olmaları nedeniyle adaylıkları geçersiz sayılmıştır.

Mahkeme'ye göre, taraf devletler seçimlerde aday olamama kriterleri de dâhil olmak üzere, özellikle parlamenterlerin statüsü ile ilgili kuralları anayasa düzenleri içinde belirlemek konusunda geniş takdir yetkisine sahiptir. Parlamenterlerin bağımsızlığının ama aynı zamanda seçmenlerin de seçme özgürlüğünün korunması gibi ortak bir kaygıdan kaynaklansalar da, kriterler her devletin kendine özgü tarihi ve siyasi koşullarına göre değişmektedir. Anayasalarda ele alınan durumların ve birçok Avrupa Konseyi üyesi devlette yürürlükte bulunan seçim yasalarının sayısı, konu ile ilgili seçeneklerin çeşitliliğinin bir göstergesidir. Ancak özgür, âdil ve düzenli seçimler yoluyla halkın iradesini açıklanmasını sağladığı sürece, bu kriterlerden hiçbiri, bir diğerinden daha geçerli sayılamaz.⁴¹

Mahkeme'ye göre, başvuruculara uygulanan Anayasa'nın 56. maddesinin 3. fıkrası, kimlerin seçimlerde aday olamayacağını açık ve kesin biçimde ortaya koymaktadır. Bu çerçevede belirli bazı kamu görevlerinde bulunanlar, seçim bölgesinde seçimlerden önceki üç yıl içinde üç aydan fazla bu görevde çalışmış olmaları halinde seçimlerde aday olamayacaklardır; bu kişiler, Anayasa m. 56/1'de sözü edilen diğer kamu görevlilerinden farklı olarak, önceden istifa etmiş olsalar bile yine de aday olamayacaklardır.⁴²

Bazı Avrupa Konseyi üyesi devletlerde benzer hükümlerle belirlenen seçimlere girme hakkının kaybı, demokratik rejimlerin doğru işlemesi ve ayakta kalabilmesi için gereklidir ve iki amaca hizmet eder; bu amaç, kamu görevinde bulunanlar diğer adaylar karşısında haksız bir avantaja sahip olabileceklerinden farklı siyasi kanaatlere sahip adayların eşit ikna imkânlarından yararlanmasını sağlamak ve aday tercihleri etkilenebilecek seçmenleri, konumları nedeniyle birçok (ve bazen

³⁹ Podkolzina/Letonya Davası, 09.04.2002, Başvuru No: 46726/99, parag. 33-38.

⁴⁰ *Gitonas ve Diğerleri/Yunanistan Davası*, 01.06.1997, Başvuru no: 18747/91, 19376/92, 19379/92, 28208/95, 27755/95.

⁴¹ Kararla ilgili olarak bkz. Gilles Dutertre, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarından Alıntılar*, Avrupa Konseyi Yayınları, 2005, s. 464.

⁴² *Gitonas ve Diğerleri/Yunanistan Davası*. Bkz. Dutertre, s. 464.

de önemli) kararlar veren ve sıradan vatandaşın gözünde büyük prestije sahip görevlilerin baskısından korumaktır.⁴³

Mahkeme, iç hukukun yorumlanması ve uygulanmasının esas olarak ulusal yetkililerin, özellikle de bu görev için yetkilendirilmiş birinci derece ve temyiz mahkemelerinin görevi olduğunu vurgulamıştır. Mahkeme, başvuruçuların konumunun 56. madde'nin 3. fıkrasında açık bir biçimde ifade edilenler arasında olmadığını altını çizmiştir. Ancak, bu onların seçilme hakkını garanti altına almamaktadır. Seçimlerle ilgili konulara da bakan Yüksek Mahkeme, Anayasa'nın 58. maddesine göre, kimlerin seçimlerde aday olamayacağı konusunda karar vermeye yetkili tek organdır ve böyle bir sistemin bulunduğu her yargı düzeninde olduğu gibi, geçerli kuralları ihlâl ederek seçilen biri, parlamenter olma hakkını kaybedecektir. Yüksek Mahkeme, iç hukuktaki makul düzenlemelere dayanarak başvuruçuların adaylıklarını geçersiz saymıştır.⁴⁴

AİHM, Yunan Yüksek Mahkemesi'nin verdiği iptal kararının ulusal mevzuata aykırı olmadığını, ölçülülük ilkesine uygun olduğunu ve kararda "yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını" engelleyecek bir hususun bulunmadığını belirterek, serbest seçim hakkının ihlâl edilmediğine karar vermiştir.⁴⁵

Lykourazos/Yunanistan davasında ise, milletvekilliği ile bağdaşmayan bir görevden dolayı, milletvekilliği sıfatının sona erdirilmesi konusu ele alınmıştır. Davaya esas teşkil eden olay kısaca şöyledir: Başvuruçucu 1960 yılından beri Atina Barosu'na kayıtlı bir üyedir. Nisan 2000'de yapılan Parlamento seçimlerine "Nea Dimokratia" adlı partinin adayı olarak katılmış ve milletvekili seçilmiştir. 18.02.2003 tarihinde başvuruçunun seçim çevresindeki seçmenlerden biri olan bayan Apostolou, aynı zamanda seçim uyuşmazlıklarına da bakan yüksek mahkemeye itirazda bulunmuştur. İtiraz başvurusunda Yunan Anayasası'nın 57. maddesi uyarınca başvuruçunun milletvekilliği görevi ile avukatlık mesleğinin bağdaşmadığını ileri sürmüştür. 07.05.2003 tarihinde yapılan duruşmada başvuruçucu, Anayasa'nın 57. maddesinde öngörülen kanunun çıkarılmadığını ve bundan dolayı tartışma konusu bağdaşmazlığa ilişkin düzenlemenin uygulamaya geçmediğini ileri sürmüştür. Ayrıca 01.01.2003 tarihinden itibaren avukatlık faaliyetlerinden dolayı ücret almadığını belirtmiştir. Bu durumda kendisinin Anayasa'nın 57. maddesi anlamında bir mesleği yürüten kişi olarak görülemeyeceğini söylemiştir. 03.07.2003 tarihli kararında Yüksek Mahkeme, bayan Apostolou'nun itirazını yerinde bulmuş ve başvuruçunun milletvekilliği sıfatının sona erdiğine karar vermiştir. Başvuruçunun avukatlık ücretinin alınmadığı yönündeki itirazını kabul etmemiş, 01.01.2003 tarihinde bağdaşmazlığa ilişkin bir düzenlemenin

⁴³ Gitonas ve Diğerleri/Yunanistan Davası. Bkz. Dutertre, s. 465.

⁴⁴ Gitonas ve Diğerleri/Yunanistan Davası. Bkz. Dutertre, s. 465.

⁴⁵ Gitonas ve Diğerleri/Yunanistan Davası. Bkz. Dutertre, s. 465.

yürürlüğe girmesinin herhangi bir değişikliğe yol açmayacağına karar vermiştir. Böylece başvurucunun kazanmış hakların korunmasına dair anayasal ilkedden yola çıkarak Yunan Anayasası'nın 57. maddesinin daha önce seçilmiş milletvekillerine uygulanamayacağı yönündeki gerekçesine itibar edilmemiştir. Temmuz 2003'te başvurucunun ismi partisinin listesinden silinmiştir. Bunun üzerine başvurucu, milletvekilliğinin sona erdirilmesi kararının seçilme hakkına ve seçtikleri adayı seçim döneminin sonuna kadar görevde görmek istemeleri yönündeki seçmen iradesine aykırılık oluşturduğunu ileri sürerek AİHM'e başvurmuştur.⁴⁶

Konuya ilişkin kararında Mahkeme, milletvekilleri için getirilen genel bir görev veya hizmet yasağı hakkında görüş açıklamanın Mahkemenin görevi olmadığını, ancak Yunan Anayasası'nın 57. maddesinde öngörülen üyelikle bağdaşmayan işler kapsamında milletvekillerine getirilen her türlü mesleki faaliyet yasağının yalnızca az sayıda Avrupalı devlette (Rusya, İspanya ve Litvanya) bulunduğu altını çizmiştir. Mahkeme ayrıca başvurucunun hukuka uygun şekilde seçildiğini, yani seçimin Anayasaya ve seçim hukuku sistemine uygun şekilde gerçekleştiğini tespit etmiştir. Seçimlerin yapıldığı esnada ne seçmenler ne de seçilenler, bir milletvekilinin seçildikten sonra milletvekilliği yanında aynı zamanda eski mesleğini sürdürmeye devam etmesinin milletvekilliğiyle bağdaşmadığını bilmemektedir.

Mahkeme, tartışma konusu bağdaşmazlığa ilişkin düzenlemenin parlamento seçimlerinden önce 2000 yılında geçerli olduğu yönündeki hükümetin itirazını ikna edici bulmamıştır. 1998 yılının Ocak ayında muhalefet partisine mensup üç milletvekilinin mutlak bağdaşmazlık düzenlemesi bulunduğu yönündeki açıklamalarının, iki yıl sonra yapılan seçimler açısından önceden öngörülebilirlik oluşturduğu söylenemez. Parlamento komisyonlarının raporlarında da böyle bir uygulamanın yürürlüğe sokulacağı yönünde bir işaret yoktur. Yasama döneminin başlamasından önce bir mesleğin icrasından dolayı milletvekilliğinin sona erdirilmesi hem başvurucu hem de seçmenler açısından şartıcı olmuştur.

Mahkemenin yerleşik içtihatlarına göre, Sözleşme'de yer alan hükümler uygulanırken ve yorumlanırken Sözleşme'nin amacının Sözleşme hükümlerinin teorik ve içi boş hükümlerden ibaret olmadığı, aksine somut ve etkili bir şekilde uygulamaya geçirmek olduğu unutulmamalıdır. EP 1 m. 3'ün sağladığı güvence içi boş bir güvence olsaydı, seçimlerde aday olanlar ve seçmenler, her zaman keyfi olarak haklarından yoksun bırakılabilirdi.

Bu açıklamalar altında Mahkeme, Yunan Yüksek Mahkemesi'nin sonradan yürürlüğe sokulan Yunan Anayasası'nın 57. maddesine göre karar verdiğini, oysa başvurucunun seçildiği dönem dikkate alındığında seçilmesinin hukuka uygun olduğunu belirtmiştir. Yunan Yüksek Mahkemesi, başvurucunun seçimini iptal etmek suretiyle başvurucuyu Parlamento'da temsilci olarak görmek isteyen seçmen iradesini yok saymıştır. Bu halkın temsilcilerinin seçimindeki doğruluk ve

⁴⁶ Lykourazos/Yunanistan Davası, 15.06.2006, Başvuru No: 33554/03.

güven ilkesine aykırılık oluşturur. Hükümet, demokratik düzeni korumak üzere hemen yürürlüğe soktuğu katı bağdaşmazlık düzenlemesi konusunda ikna edici sebepler gösterememiştir. Sonuç olarak, serbest seçim hakkı ihlâl edilmiştir.⁴⁷

Ždanoka/Letonya davasında⁴⁸ Mahkeme, komünist bir partide çeşitli görevler üstlenmiş bir kişiye seçilme hakkının tanınmamasının Sözleşme ile bağdaşmazlık bağdaşmadığı sorununu incelemiştir. Dava konusu olay kısaca şöyledir: Letonya vatandaşı ve AB parlamentosu üyesi olan başvuru, 1991 yılına kadar Letonya Komünist Partisi (LKP) üyesidir. LKP, 1990 yılında Letonya'nın bağımsızlığına kavuşmasından sonra gerçekleşen iki hükümet darbesine katılmaktan dolayı kapatılmıştır. Başvuru 1993 yılında "Letonya Eşit Haklar ve Sosyal Adalet Hareketi" başkanlığını üstlenmiştir. Bu hareket daha sonra siyasi bir partiye dönüşmüştür. 1997 yılında başvuru Riga şehir meclisine seçilmiştir. Başvuru 1998 yılında yapılan parlamento seçiminde de aday olmuştur. Ancak seçim komisyonu, seçim kanunundaki açık hüküm nedeniyle adaylığını kabul etmemiştir. Daha sonra seçim komisyonu Letonya Ombudsmanına başvurarak başvurusunun şehir meclisine seçilmesinin hukuka uygun olup olmadığını incelenmesini istemiştir. 14.01.1999 tarihinde ilk derece mahkemesi, başvurusunun 13.01.1991 tarihinden sonraki dönemde LKP'nin faaliyetlerine katıldığı gerekçesiyle seçilme hakkının ve şehir meclisi üyeliğinin kaybına karar vermiş ve bu karar 15.12.1999 tarihinde Yüksek Mahkeme tarafından onaylanmıştır. 2002 yılında yapılan parlamento seçimlerinde başvuru tekrar aday olmak istemiş, ancak seçim komisyonu Yüksek Mahkemenin kararını gerekçe göstererek adaylık başvurusunu reddetmiştir. Bunun üzerine başvuru aday olmasına izin verilmemesini serbest seçim hakkının ihlâli olduğu iddiasıyla AİHM'e başvurmuştur.

Hükümet, başvurusunun Letonya Parlamentosu karşısında ulusal üstü ve daha üstün bir yasama organı olarak AB Parlamentosu üyesi olması nedeniyle seçilme hakkını hâlihazırda kullandığını, dolayısıyla mağdur olmadığını ileri sürmüştür.

Ždanoka/Letonya davasında başvuruyu inceleyen Mahkeme'nin 1. Dairesi, dava konusu somut olayın tahliline geçmeden önce EP-1 m. 3 hakkında genel açıklamalarda bulunmuştur. Mahkeme'ye göre, parlamento seçimlerinde aday olacak kişilerde aranacak şartların belirlenmesinde ilke olarak taraf devletlerin geniş takdir yetkisi vardır. AİHK, önüne gelen birkaç başvuruda geçmişteki uygulamalardan dolayı seçme ve seçilme haklarını kaybeden kişilerin 3. maddenin ihlâl edilmiş olduğu yönündeki iddialarını reddetmiştir.⁴⁹ Benzer şekilde Mahkeme

⁴⁷ Lykourazos/Yunanistan Davası, 15.06.2006, Başvuru No: 33554/03.

⁴⁸ Ždanoka/Letonya Davası, 16.03.2006, Başvuru No: 58.278/00.

⁴⁹ AİHK, X/Hollanda, 19.12.1974, Başvuru No: 6573/74 (DR 1, 88); X/Belçika, 3.12.1979, Başvuru No: 8701/79 (DR 18, 250); Glimmerveen ve Hagenbeek/Hollanda, 11.10.1979, Başvuru No: 8348/78, 8406/78 (DR 18, 187); Van Wambeke/Belçika, 12.4.1991, Başvuru No: 16692/90.

de, polislerin⁵⁰ veya devlet memurlarının⁵¹ siyasi faaliyetlerinin sınırlandırılması-
nı hukuka uygun bulmuştur. Anılan bu davalardan farklı olarak Mahkeme'nin
önündeki olayda, bir parlamento temsilcisine yönelik sınırlama söz konusudur.
EP-1 m. 3, halkın düşüncesini özgürce açıklamasını ve böylelikle siyasi çoğulcu-
luğu korur.

Mahkeme bu açıklamalardan sonra dava konusu olayda meşru bir amacın iz-
lenip izlenmediğine ve serbest seçim hakkına yönelik müdahalenin ölçülü olup
olmadığına bakarak denetlemiştir. Seçilme hakkının ortadan kaldırıldığı somut
olayda en azından ulusal güvenliğin, demokratik düzenin ve ulusal bağımsızlığın
korunması şeklinde üç meşru amaç izlenmiştir. Davalı hükümet savunmasında
başvurucunun seçilme hakkını kaybetmesini iki sebebe dayandırmıştır. İlki, baş-
vurucunun geçmişteki devlete karşı düşmanca davranışlarından dolayı cezai nite-
likte bir yaptırım uygulamasıdır. Diğer ise, başvurucunun tutum ve davranışları-
nın demokrasiyi tehdit etmeye elverişli olduğu, öyle ki seçilmesinin bile devletin
anayasal düzeni için bir tehlike oluşturduğu kabul edilerek, hakkında önleyici bir
tedbir alınmasıdır.

Mahkeme, cezai yaptırım uygulamasını hukuka uygun bulmakla birlikte, böy-
le bir tedbirin ölçülü olabilmesi için geçici olması gerektiğini vurgulamıştır. Her
ne kadar Komisyon geçmiş yıllarda öbür boyu seçilme hakkından yoksunluğu
ölçülü bulmuş olsa da, Mahkeme'ye göre bu ancak çok ağır suçlarda söz konusu
olabilir. Dava konusu olayda ise, böyle bir durum yoktur.

Başvurucunun Letonya Komünist Partisi'ndeki faaliyetlerinden dolayı önleyici
bir yaptırıma uğraması konusunda Mahkeme, hukuk güvenliği ilkesi uyarınca
yasal müdahalelerin öngörülebilir nitelikte olması gerektiğini hatırlatmaktadır.
1991 yılının Ağustos ayına kadar LKP'nin faaliyetlerini açıkça veya üstü örtü-
lü şekilde yasaklayan herhangi bir yasal düzenleme yoktur. Başvurucunun parti
bünyesinde bu tarihe kadar yaptığı faaliyetlerden dolayı ileride bundan olumsuz
etkileneceğini öngörmesi mümkün değildir.

Letonya'nın bağımsız bir devlet olmasından sonraki ilk yıllarda, Orta ve Doğu
Avrupa ülkelerindeki komünist partilerin totaliter ve anti-demokratik özelliği
nedeniyle, böyle bir sınırlama hukuka uygun ve ölçülü görülebilirdi. Ancak za-
man içinde böyle bir tedbir anlamını kaybeder.

Başvurucu hakkında LKP'deki faaliyetlerinden dolayı ne cezai kovuşturma
başlatılmış ne de hükümet darbelerine katıldığı ispat edilebilmiştir. Gerçi başvu-
rucu parti içinde önemli bir konumdadır, ancak hükümet başvurucunun demok-
ratik sisteme zarar verici veya eski komünist rejimi tekrar tesis etme yönünde so-
mut eylemlerde bulunduğu kanıtlayabilmiş değildir. Dolayısıyla başvurucunun
geçmişteki bireysel faaliyetleri, seçilme hakkından yoksun bırakılmayı gerekti-

⁵⁰ Rekvényi/Macaristan Davası, 20.5.1999, Başvuru No: 25390/94.

⁵¹ Vogt/Almanya Davası, 26.9.1995, Başvuru No: 17851/91.

recek ölçüde ve ağırlıkta değildir. Sonuç olarak başvurucunun seçilme hakkından sürekli olarak yoksun bırakılması ulaşılmak istenen amaçla orantılı değildir. Aynı zamanda demokratik toplum düzeninin gerekleriyle de bağdaşmamaktadır. AIHM'in 1. Dairesi bu gerekçelerle serbest seçim hakkının ihlâl edildiği sonucuna ulaşmıştır.⁵²

Birinci Dairenin bu kararına karşı Büyük Dairede itiraz edilmiş ve Büyük Daire, Birinci Dairenin kararından farklı olarak, serbest seçim hakkının ihlâl edilmediği sonucuna ulaşmıştır.

Mahkeme'nin Büyük Dairesi ilk olarak, Sözleşme'ye aykırılığı ileri sürülen yasal düzenlemelerin halen yürürlükte olduğunu ve bu düzenlemeler nedeniyle başvurucunun şehir meclisi üyeliğinin düşürülmesine ve milletvekilliği adaylığının iptaline karar verildiğini not etmiştir. Gerçi başvurucunun AB Parlamentosu seçimlerinde aday olmasına izin verilmiştir, ancak bu durum Letonya'nın EP-1 m. 3'te güvence altına alınan haklardan doğan yükümlülüklerinden sıyrılması anlamına gelmez. Zira bu Letonya makamlarınca başvurucunun ileri sürdüğü ihlâl tanındığı ya da ortadan kaldırıldığı anlamına gelmemektedir. Başvurucu halen mağdur konumdadır.

Mahkeme, 1995 tarihli Seçim Kanunu m. 5/6 hükmünün ulusal güvenliği, demokratik düzeni ve devletin bağımsızlığının korunmasına yönelik olduğunu tespit ettikten sonra, getirilen sınırlamanın ölçülü olup olmadığının siyasi ve tarihi koşullar gözetilerek devlete tanınan takdir marjı çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğine karar vermiştir.

Mahkemenin görüşüne göre, söz konusu yasal düzenlemenin amacı, LKP'de faaliyet gösteren herkesi cezalandırmaktan ziyade demokratikleşme sürecinin aksamadan sürmesini sağlamaktır. Yani sadece söz konusu parti içinde aktif olan, öncü rol üstlenen, kurulmakta olan demokratik rejimi güç kullanarak yıkmaya doğrudan katılan kişilerin demokratik yasama faaliyetine katılımı yasaklanmıştır.

13.01.1991 tarihindeki darbe girişiminden sonraki demokrasinin tehdit altında olduğu kritik dönem dikkate alındığında, LKP'nin demokrasi karşıtı tutumundan dolayı partinin ileri gelenlerine karşı yasa koyucunun önlemler alması makul karşılanabilir. Başvurucu hiçbir zaman cezai kovuşturmayla uğramamakla birlikte, Letonya makamları başvurucunun demokratikleşme sürecinin korunması gereğiyle bağdaşmayan uygulamaları temsil eder konumda olduğunu ileri sürmüştür. Başvurucu ise, bunun aksini yargı organlarına kabul ettirememiştir.

Mahkeme inceleme sonucunda bir kişinin seçim kanunundaki sınırlayıcı yasal düzenlemenin kapsamına girip girmediğinin belirlenmesinde yargı organlarının denetimini mümkün kılmak için, yasa maddesinin oldukça esnek biçimde kaleme

⁵² Ždanoka/Letonya Davası (1. Daire Kararı), 17.06.2004, Başvuru No: 58278/00.

alındığı kanaatine ulaşmıştır. Letonya mahkemelerinin içtihatlarına bakıldığında görülmektedir ki, yalnızca başvuruçunun da içinde bulunduğu, partinin önde gelen iki üyesine karşı cezai işlem yapılmış ve siyasi hakları ellerinden alınmıştır. Seçim Kanunu m. 5/6 hükmünün mahkemelerce söz konusu olaydaki uygulaması ne keyfi ne de ölçsüz bir uygulama olarak görülebilir. Söz konusu yasal sınırlama yalnızca Letonya'nın 1991 yılında "Bağımsızlık Yolunda Demokrasi" mücadelesi verdiği dönemle ilişkilidir. Mahkeme'ye göre, böyle bir tedbir demokratik kurumları onlarca hatta yüzyıllarca önce oluşmuş bir devletin siyasi sisteminde alınmış olsaydı hukuka uygun görülmesi çok zordu. Ancak Letonya açısından bakıldığında ülkenin içinde bulunduğu tarihi ve siyasi koşullar ile totaliter rejimin yeniden kurulması yönündeki düşüncelerin canlandırılması nedeniyle yeni politik düzen üzerinde oluşan tehdidin dikkate alınması gerektiği söylenebilir. Mahkeme bu yüzden ulusal yasama organı ile yargı organlarının, demokratik düzenin kurulması ve korunması konusundaki zorlukları değerlendirmede daha iyi konumda olduklarını belirtmiştir. Bu bağlamda özellikle Letonya Parlamentosu'nun düzenli aralıklarla söz konusu yasal düzenlemeyi gözden geçirmesi olgusu da dikkate alınmalıdır. Ayrıca Letonya Anayasa Mahkemesi, 2000 yılında verdiği bir kararda söz konusu yasal düzenlemenin yapıldığı dönemdeki tarihi ve siyasi koşulları değerlendirmiş ve öngörülen sınırlamanın yasanın yürürlükte kaldığı 9 yıl boyunca keyfi ya da orantısız şekilde uygulanmadığı sonucuna varmıştır. Zikredilen bu kararda ayrıca Letonya Parlamentosu'nun yasal sınırlamayı bir süreye bağlı kılması gerektiği vurgulanmıştır.

Mahkeme'ye göre, her ne kadar Letonya 3. maddenin tanıdığı olduğu takdir yetkisinin sınırlarını aşmamış olsa da, Letonya Parlamentosu düzenli aralıklarla yasal sınırlamayı gözden geçirmekle yükümlü olduğu gibi, en yakın zamanda da yürürlükten kaldırmayı amaçlamalıdır. Letonya Parlamentosu bu yönde gerekli adımları atmaz ise, Mahkeme daha sonra farklı bir sonuca ulaşabilir. Sonuç olarak Mahkeme'nin Büyük Dairesi, EP-1 m. 3'te düzenlenen serbest seçim hakkının ihlâl edilmediğine karar vermiştir.⁵³

Melnichenko/Ukrayna davasında⁵⁴ Mahkeme, seçilme hakkından yararlanabilmek için sürekli bir yerleşim yerinin bulunması şartının Sözleşme'ye uygunluğunu incelemiştir. Dava konusu olayda başvuruçunun 2002 yılında yapılan Parlamento seçiminde Sosyalist Parti tarafından milletvekili adayı gösterilmiştir. Ancak ABD'nde mülteci sıfatıyla yaşadığı ve bu sebeple Ukrayna'da beş yıllık ikamet şartını yerine getirmediği için adaylığı reddedilmiştir. Mahkeme dava ile ilgili kararında, Merkezi Seçim Komisyonu'nun başvuruçunun adaylığını iptal ederken öne sürdüğü sürekli veya geçici ikamet şartının, seçim yasasında belirtilmediği, başvuruçunun Ukrayna pasaportunda gösterilen adrese dayanılarak Ukrayna'da

⁵³ Ždanoka/Letonya Davası (Büyük Daire Kararı), 16.03.2006, Başvuru No: 58.278/00.

⁵⁴ Melnichenko/Ukrayna Davası, 19.10.2004, Başvuru No: 17707/02.

geçerli resmi ikameti olduğu ve yerel otoritelerin başvuruçunun kaydına izin vermesi veya reddetmesinde adayın kendine özgü durumunu hesaba katmaları gerektiğini vurgulamış ve serbest seçim hakkını düzenleyen EP-1 m. 3 hükmünün ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.⁵⁵

Sukhovetsky/Ukrayna davasında⁵⁶, Seçim Bölgesi Komisyonu, vergi hariç aylık gelirinin altmış katını seçim depoziti olarak ödemediğinden başvuruçuyu parlamento seçimleri için aday olarak kaydetmeyi reddetmiş ve Anayasa Mahkemesi de bu kararı onaylamıştır. AİHM, seçim yasalarının ciddi olmayan adayların cesaretini kırmak, devletin bütçesinden aşırı harcamalarda bulunulmamasını sağlamak ve adayların seçim kampanyalarına katılımında eşitliği sağlamak için böyle bir uygulamanın yapılabileceğini ifade etmiştir.⁵⁷ Bununla birlikte, kanundaki depozit miktarı Avrupa ülkeleri arasındaki en düşük miktarlardan biridir. Ukrayna ile benzer ekonomik durumda olan Ermenistan'ın depozit miktarı daha yüksektir ve Venedik Komisyonu 22 Ekim 2005 tarihli Raporu'nda Ermenistan'daki bu tutarın makul olduğunu belirtmiştir.⁵⁸ Mahkeme'ye göre, seçim masraflarındaki artış modern demokrasilerin genel bir özelliğidir. Bu sebeple Ukrayna'da veya Avrupa'nın başka ülkelerinde daha iyi durumdaki adayların bile başarılı seçim kampanyası için dışarıdan fon aramaları gerekmektedir. Depozit şartı, Avrupa seçim sistemi içerisinde sık rastlanan bir şart değildir. Ancak mevcut dava açısından tutarın diğerlerine oranla düşük olması sebebiyle ve seçim yarışına giren bir aday için bunun çözülemeyecek bir sorun olmadığı düşüncesiyle Mahkeme, ulusal takdir marjının aşılmadığı ve uygulamanın keyfi olmadığı sonucuna varmıştır.⁵⁹

AİHM, Selim Sadak ve Diğerleri/Türkiye davasında⁶⁰, “seçildikten sonra parlamento üyeliğini sürdürme hakkı” konusunu ele almıştır. Dava konusu olayda 13 eski DEP milletvekili, DEP'in Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmasıyla birlikte milletvekilliklerinin sona ermesinin EP-1 m. 3'ü ihlâl ettiğini ileri sürmüşlerdir.⁶¹ AİHM, Anayasa'nın eski 84. maddesine dayanan bu önlemin, parti üyesi milletvekillerinin “kişisel siyasal etkinliklerini göz ardı eden”, “aşırı sert” bir önlem olduğunu belirtmiştir. EP-1 m. 3'de bireylerin “seçimlerde aday olma ve seçildikten sonra parlamento üyeliğini sürdürme hakkı”nın güvenceye alındı-

⁵⁵ Melnychenko/Ukrayna Davası, 19.10.2004, Başvuru No: 17707/02, parag. 44-67.

⁵⁶ Sukhovetsky/Ukrayna Davası, 28.03.2004, Başvuru No: 13716/02.

⁵⁷ Sukhovetsky/Ukrayna Davası, 28.03.2004, Başvuru No: 13716/02, parag. 61-66.

⁵⁸ Sukhovetsky/Ukrayna Davası, 28.03.2004, Başvuru No: 13716/02, parag. 70.

⁵⁹ Sukhovetsky/Ukrayna Davası, 28.03.2004, Başvuru No: 13716/02, parag. 71-73.

⁶⁰ Selim Sadak ve Diğerleri/Türkiye Davası, 11.06.2002, Başvuru no: 25144/94.

⁶¹ 1982 Anayasası'nın 84. maddesinin üçüncü fıkrasının ilk şekli şöyledir: “Anayasa Mahkemesinin kararında partinin kapatılmasına eylem ve sözleri ile sebebiyet verdiği belirtilen milletvekilinin üyeliği ile temelli olarak kapatılan siyasi partinin, kapatılmasına ilişkin davanın açıldığı tarihte, parti üyesi olan diğer milletvekillerinin üyeliği, kapatma kararının Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına tebliğ edildiği tarihte sona erer.”

ğını belirten Mahkeme, milletvekillerine uygulanan bu önlemin meşru bir amacının olduğu varsayılsa bile, izlenen amaçla “orantısız” bir önlem olduğu sonucuna varmıştır. Mahkemeye göre, Türk Hükümeti tarafından ileri sürülen hiçbir meşru amaçla “orantılı” olarak değerlendirilemeyecek olan bu önlem, 3. maddedeki başvuruçuların “seçilme ve parlamento üyeliğini sürdürme hakkı”nın özüne uygun düşmemektedir ve bu kişileri parlamento üyesi olarak seçmiş bulunan seçmenlerin egemenlik yetkisini ihlâl etmektedir. Sonuç olarak Mahkeme, eski DEP üyelerinin milletvekilliklerini sona erdiren bu önlemin, EP-1 m. 3’ü ihlâl ettiğine karar vermiştir.⁶²

AIHM’nin bu kararını vermesinden önce, 1995 Anayasa değişiklikleri ile Anayasanın 84. maddesi değiştirilmiştir. Bu maddenin yeni 5. fıkrası, yalnız “partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olduğu Anayasa Mahkemesi’nin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilinin milletvekilliği”nin sona ereceğini öngörmektedir. Böylece, AIHM’in de kararında belirttiği gibi, milletvekillerinin “kişisel siyasal etkinliklerini göz ardı eden”, yalnız kapatılan partinin üyesi olma gerekçesiyle milletvekilliğinin düşmesini öngören hüküm yürürlükten kalkmıştır.⁶³

AIHM’in serbest seçim hakkıyla ilgili olarak kısa süre önce verdiği kararlardan biri de Kavakçı/Türkiye, Sılay/Türkiye ve Ilıcak/Türkiye davalarıdır. Dava konusu olayda daha önce milletvekili olan başvuruçuların üyesi oldukları Fazilet Partisi, laik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri nedeniyle 2001 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Kapatma kararıyla birlikte beyan ve eylemleriyle Parti’nin kapatılmasına neden olan milletvekili Nazlı Ilıcak’ın milletvekilliği, Anayasa’nın 84. maddesinin son fıkrası uyarınca gerekçeli kararın Resmi Gazete’de yayımlandığı tarihte sona ermiştir. Ayrıca beyan ve eylemleriyle Parti’nin kapatılmasına neden olan üyeleri Merve Kavakçı, Nazlı Ilıcak ve Mehmet Sılay’ın, Anayasa’nın 69. maddesinin dokuzuncu fıkrası gerekçince gerekçeli kararın Resmi Gazete’de yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamayacaklarına karar verilmiştir.⁶⁴

AIHM, kapatılan Fazilet Partisi’nin eski milletvekilleri Merve Kavakçı, Nazlı Ilıcak ve Mehmet Sılay’ın açtığı davada, 1. Protokolün serbest seçim hakkına ilişkin 3. maddesinin ihlâl edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, başvuruçulara uygulanan sınırlamaların Türk siyasi sisteminin seküler karakterinin korunması noktasında olduğunu ve meşru bir amaç taşıyabileceğini belirtmekle beraber, karara konu Anayasa’nın 69. maddesinin kapsamının oldukça geniş olması, ka-

⁶² Selim Sadak ve Diğerleri/Türkiye Davası, 11.06.2002, Başvuru no: 25144/94, parag. 40.

⁶³ Yasemin Özdek, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*, TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayınları, Ankara 2004, s. 313.

⁶⁴ Bkz. E. 1999/2 (Siyasî Parti Kapatma), K. 2001/2, kt. 22.6.2001, RG: 05.01.2002, Sayı: 24631 (Mükerrer).

patılan partinin genel başkanının ve diğer üst düzey yetkililerinin sınırlama ile karşılaşmamasına karşın başvuruçuların karşılaşması ve son olarak başvuruçulara getirilen 5 yıllık siyaset yasağının ölçülü olmadığı gerekçeleriyle serbest seçim hakkının ihlâl edildiği sonucuna ulaşmıştır.⁶⁵

III. Serbest Seçim Hakkının Uygulama Alanı: Parlamento Seçimleri

EP-1 m. 3 hükmünün lafzına göre, maddede öngörülen serbest seçim hakkı, yasama organı seçimlerinde geçerli olan bir haktır. Yasama organı kavramından ne anlaşılması gerektiği ise, taraf devletlerin anayasal düzenleri dikkate alınarak belirlenir. Maddede sözleşmecî devletlerin tek meclisli veya çift meclisli gibi belli bir yasama organı modelini benimsemeleri gerektiği öngörülmemiştir. Ancak yasama organının iki meclisi varsa maddede öngörülen şartların en azından meclislerden birinin seçiminde uygulanması gerekmektedir.⁶⁶ Yasama organı kavramının kapsamına parlamento seçimleri (Federal meclis ve eyalet meclisi seçimleri, AB Parlamentosu⁶⁷ seçimleri) ve yasama faaliyetine katılan diğer organların seçimleri girer.⁶⁸ Bu anlamda EP-1 m. 3 hükmünden taraf devletler için halk tarafından doğrudan seçimlerle oluşturulan bir yasama organı kurma sorumluluğu doğmaktadır.⁶⁹ Yasama iktidarının bir parçası konumunda olmayan, esas itibarıyla idari görevleri olan veya yalnızca sınırlı yetkilere sahip olan yerel yönetimler için yapılan seçimler, EP-1 m. 3'te düzenlenmiş olan serbest seçim hakkının uygulama kapsamında yer almaz.⁷⁰ Yine halk oylamaları ve devlet başkanlarının seçimi madde kapsamı dışında tutulmaktadır.⁷¹

Matthews/Birleşik Krallık davasında Mahkeme, AB Parlamentosu'nun 3. madde anlamında yasama organı sayılıp sayılmayacağı sorunu üzerinde durmuştur. Dava konusu olayda, Birleşik Krallık'ın kolonisi olan Cebelitarık'ta (Gibraltar) yaşayan İngiliz vatandaşı Matthews, AB Parlamentosu seçimlerinde oy kullanmak üzere seçmen listesine kaydolmak istemiş; ancak oy kullanma hakkının Birleşik Krallık'la sınırlı olduğu gerekçesiyle talebi reddedilmiştir. Dava ilk olarak Komisyon'da görülmüş ve 1997 tarihli raporunda Komisyon, AB Parlamentosu'nun EP-1 m. 3 anlamında yasama yetkisi kullanan bir organ olma-

⁶⁵ Bkz. 05.04.2007 tarihli Kavakçı/Türkiye kararı (Başvuru No: 71907/01), 05.04.2007 tarihli Silay/Türkiye kararı (Başvuru No: 8691/02), 05.04.2007 tarihli Ilıcak/Türkiye kararı (Başvuru No: 15394/02).

⁶⁶ Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika Davası, 02.03.1987, Başvuru No: 9267/81, parag. 53.

⁶⁷ Matthews/Birleşik Krallık Davası, 18.02.1999, Başvuru No: 24833/94.

⁶⁸ Meyer-Ladewig, s. 342.

⁶⁹ Koçak, s. 129; Gölcüklü/Gözübüyük, s. 437.

⁷⁰ Xuereb/Malta Davası, 15.06.2000, Başvuru No: 52492/99.

⁷¹ Jacobs/White, s. 332; Gölcüklü/Gözübüyük, s. 438; Koçak, s. 130.

dığı, maddenin yalnızca ulusal ve eyalet meclislerinin seçiminde uyulması gerekli yükümlülükler getirdiği gerekçesiyle serbest seçim hakkının ihlâl edilmediği sonucuna ulaşmıştır.⁷²

Konuya ilişkin kararında Mahkeme, ilk olarak Cebelitarık'ta oturan bir kişinin AB Parlamentosu seçimlerinde oy kullanamamasından dolayı Birleşik Krallık'ın sorumlu tutulup tutulamayacağı sorununu ele almıştır. Zira ATA m. 227/4'e göre, Birleşik Krallık'a bağlı bir kara parçası olan Cebelitarık, Topluluk Antlaşmasının geçerli olduğu, ama Birleşik Krallık'ın bir parçası sayılmayan bir yerdir.⁷³ Avrupa Topluluğu Sözleşme'ye taraf olmadığı için Topluluk işlemlerine karşı AİHM'e başvurulamamaktadır. Mahkeme'ye göre, taraf devletler birtakım yetkilerini ulus-üstü ya da uluslararası örgütlere devredebilirler. Ancak bu yetki devri, söz konusu taraf devletleri AİHS'e uyma yükümlülüğünden kurtarmaz. Bir başka deyişle taraf devletler, organlarının iç hukuktan ya da Topluluk hukukundan kaynaklanan eylemleri nedeniyle AİHS çerçevesinde sorumludurlar.

AİHM'in ele aldığı ikinci sorun ise, EP-1 m. 3 hükmünün AB Parlamentosu seçimlerine uygulanıp uygulanamayacağı, yani AB Parlamentosu'nun 3. madde anlamında bir yasama organı niteliğine sahip olup olmadığı hususudur. Mahkeme'ye göre, AB Parlamentosu ulusal bir organ olmayıp, aksine ulus-üstü bir organ olmasına rağmen, AB Parlamentosu seçimleri EP-1 m. 3'ün uygulama kapsamında yer alır. AB Parlamentosu'nun hem yasama ile ilgili yetkileri hem de Topluluk işlemleri üzerinde denetim yetkisi bulunmaktadır. AB Parlamentosu, Avrupa Topluluğu sisteminde demokratik ve siyasi sorumluluğa sahip temel organlardan biridir. Bundan dolayı AB Parlamentosu EP-1 m. 3 anlamında bir yasama organı olarak nitelendirilebilir.⁷⁴ Böylece, EP-1 m. 3, sadece ulusal yasama organları bakımından değil, uluslararası temsili yasama organları bakımından da uygulanabilirlik kazanmıştır.⁷⁵

Mahkeme, bu iki sorunu cüretkâr bir tavır sergileyerek ve dinamik bir yorum yaparak çözdükten sonra, taraf devletlerin seçim sistemlerini belirlerken geniş bir takdir alanına sahip olduklarını, ancak 3. madde uyarınca taraf devletlerin seçimlerde halkın kanaatinin özgürce oluşmasını sağlamakla yükümlü olduklarını vurgulamıştır. Dava konusu olayda ise, AB Parlamentosu üyelerinin seçiminde

⁷² AİHK Kararı, Denise Matthews/Birleşik Krallık, 29.10.1997, Başvuru No: 24833/94.

⁷³ 20 Eylül 1976 tarih ve 1976/787 sayılı Konsey kararı ve kararın ekinde yer alan AB Parlamentosu'nun doğrudan seçimine ilişkin senette, İngiltere'nin bu kararın hükümlerini yalnızca İngiltere için uygulayacağı yer almaktadır. Buna karşılık İngiltere 1953 yılında yaptığı bir deklarasyonla AİHS'nin Cebelitarık'ta da uygulanacağını kabul etmiştir. 25 Şubat 1988 tarihinde yapılan deklarasyonla da 1. Protokol'ün Cebelitarık adasına uygulanacağı İngiltere tarafından kabul edilmiştir. Bkz. Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği Hukuku'nda Birey*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 232.

⁷⁴ Matthews/Birleşik Krallık Davası, 18.02.1999, Başvuru No: 24833/94, parag. 50-53.

⁷⁵ Koçak, s. 130.

Cebelitarık halkına kanaatlerini açığa vurma imkânı tanınmamıştır. Sonuç olarak EP-1 m. 3 ihlâl edilmiştir.⁷⁶

Matthews/Birleşik Krallık kararıyla Mahkeme, genel olarak Avrupa'da ve özel olarak da Avrupa Topluluğu'nda insan haklarının korunmasındaki öncü rolünü açıkça ortaya koymuştur. Mahkeme'ye göre, taraf devletlerin AİHS'e saygı gösterme yükümlülüğü, aynı zamanda bu devletlerin Topluluğa üyelikten kaynaklanan yükümlülükleri bulunsa bile devam etmektedir. Böylece Mahkeme, Topluluğun kendisi AİHS'e taraf olmamasına, Topluluk işlemlerine karşı doğrudan AİHM'e başvurulamamasına rağmen, Topluluk normları karşısında AİHS'in üstünlüğünü kabul etmektedir.⁷⁷ Mahkeme bu kararıyla Sözleşme'nin uygulama alanı içerisinde hak ve özgürlüklerin etkili şekilde korunmasını sağlamaya yönelik önemli bir adım atmıştır.⁷⁸

Doktrindeki bir görüşe göre, Sözleşme Organları'nın serbest seçim hakkının yalnızca yasama seçimleri için geçerli olması, bunun dışındaki seçimler açısından uygulama alanı bulamayacağına ilişkin yaklaşım Protokolün sözel yorumuna uygun düşse de teleolojik yorumu bakımından Sözleşme'nin bütününe hâkim olan Avrupa kamu düzeni anlayışını ifade eden demokratik hukuk devleti yönünden uygun düşmez. Sözleşme ile demokrasi ideallerinin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu gerekçelerle Anayurt, serbest seçim hakkının devlet başkanlığı seçimleri, referandum gibi ulusal iradenin oluşumuyla ilgili seçimlerde de geçerli olması gerektiğini savunmaktadır.⁷⁹

IV. Seçim Sistemi Tercihi

AİHM'e göre, EP-1 m.3, nispi temsil sistemi veya tek ya da iki turlu çoğunluk sistemi gibi belirli bir seçim sistemini benimseme yükümlülüğü getirmemektedir.⁸⁰ Taraf Devletlerin bu konudaki mevzuatlarının yere ve zamana göre değiştiğini dikkate alan Mahkeme, seçim sistemlerini belirlerken devletlerin geniş bir takdir yetkisine sahip olduğunu ifade etmektedir. Mahkeme'ye göre, seçim sistemleri bir yandan halkın görüşlerini güvenilir ve adilane bir şekilde yansıtmak, diğer yandan da yeterince açık ve sağlam bir iradenin ortaya çıkmasına zemin hazırlayacak olanakları sağlamak gibi birbirleriyle zor uyuşan hedefleri

⁷⁶ Matthews/Birleşik Krallık Davası, 18.02.1999, Başvuru No: 24833/94, parag. 65; Karar hakkında geniş bir değerlendirme için bkz. Jürgen Bröhmer, "Das Europäische Parlament: Echtes Legislativorgan oder bloßes Hilfsorgan im legislativen Prozeß? Zur Matthews-Entscheidung des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte", *ZEuS*, Heft 2, 1999, s. 197-217.

⁷⁷ Bröhmer, s. 216.

⁷⁸ Norman Weiss, "Matthews /Vereinigtes Königreich", *Menschenrechtsmagazin*, Heft 3, 1999 (www.unipotsdam.de/u/mrz/mrm.htm).

⁷⁹ Ömer Anayurt, *Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu*, Seçkin Yayınları, Ankara 2004, s. 142.

⁸⁰ Mathieu Mohin ve Clerfayt/Belçika Davası, 02.03.1987, Başvuru no: 9267/81, parag. 54.

gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda, seçme ve seçilme konusunda özgür tercihin sağlanması, hakkın kullanılmasında vatandaşların eşit muamele görmesi ve kanaat özgürlüğünün engellenmemesi, serbest seçim hakkını güvence altına alan EP-1 m. 3'ün gerekleri arasında yer alır.⁸¹ Eşit muamele görme ilkesi, seçimin sonucu bakımından bütün oyların eşit ağırlıkta olması veya bütün adayların kazanmak için eşit şanslarının bulunması gerektiği anlamına gelmemektedir. Ayrıca, Mahkeme'nin de belirttiği gibi, hiçbir seçim sistemi "artık oyları" tamamen ortadan kaldıramaz.

Seçim sistemlerinin ilgili devletin tarihi ve siyasi özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekir. Ancak tercih edilen seçim sistemi en azından "yasama organının seçiminde halkın kendi kanaatlerini özgürce ifade etmesi"ni güvence altına alan koşulları sağlamalıdır. Bu koşula uyulduğu sürece, bir sistem açısından kabul edilmeyecek özellikler diğer bir sistem açısından haklı görülebilir.⁸² Nitekim, Liberal Parti/İngiltere davasında başvuruçular İngiltere'deki basit çoğunluğa dayalı oylama sisteminin, Muhafazakâr Parti ya da İşçi Partisi adaylarına oranla Liberal Parti adayları için daha az ağırlıklı oy dağılımı yapmasından dolayı EP-1 m. 3'ün ihlâl edildiğini iddia etmişler; başvurunun sağlam temellere dayanmadığına karar veren Komisyon ise, 3. maddenin tüm oyların eşit ağırlıkta olmasına yönelik herhangi bir koruma içermediğini belirterek iddiayı kabul etmemiştir.⁸³

Sözleşmeci devletler, genel seçimleri ve seçim sistemlerini belirlerken geniş bir serbestiye sahip olmakla birlikte, hiç kuşkusuz Sözleşme'nin gereklerine uygunluk bakımından son karar yeri AİHM'dir. Mahkeme, Sözleşmeci devletlerin seçim yasalarına koydukları şartların, söz konusu hakların özlerini zedeleyecek biçimde ve ölçüde kısıtlamadığına ve hakları etkisizleştirmedeğine kanaat getirmelidir. Bir başka deyişle, Sözleşmeci Devlet tarafından getirilen bu koşullar, hakkın özüne zarar verici, etkililikten yoksun bırakıcı nitelikte olmamalı, meşru bir amaç izlemeli ve kullanılan araçlar ile ulaşılmak istene amaç arasında orantısızlık bulunmamalıdır.⁸⁴ Özetle, Sözleşmeci Devlet kendi iç hukuk sisteminde genel seçimleri, seçimlerin hangi aralıklarla yapılacağını, uygulanacak seçim sistemini ve seçim barajlarını özgürce belirleme hak ve yetkisine sahiptir. Bu yetkinin sınırı öze dokunmama, meşru amaç izleme ve ölçülülük ilkesidir.⁸⁵

Yumak ve Sadak/Türkiye davasında Mahkeme, Türk seçim sistemindeki %10'luk ülke barajı uygulamasının, seçimlerin halkın kanaatinin özgürce açıklanmasını sağlayacak koşullar altında yapılmasını öngören EP-1 m. 3 ile bağdaşır

⁸¹ Gölçüklü/Gözübüyük, s. 439.

⁸² Mathieu Mohin ve Clerfayt/Belçika Davası, 02.03.1987, Başvuru no: 9267/81, parag. 54.

⁸³ Jacobs/White, s. 336.

⁸⁴ Mathieu Mohin ve Clerfayt/Belçika Davası, 02.03.1987, Başvuru no: 9267/81, parag. 52.

⁸⁵ Koçak, s. 129.

bağdaşmadığını incelemiştir. Mahkeme, 3. maddede güvence altına alınan hakların mutlak nitelikte olmadığını, bu hakların sınırlandırılabilirliğini ve bu konuda taraf devletlerin geniş takdir yetkisinin bulunduğunu belirtmiştir. Ancak seçimlerde oy hakkına ilişkin temel ilkelerin de yardımıyla halk iradesinin oluşması amaçlanmalıdır. Mahkeme, 3. maddeye getirilecek bir sınırlamada hangi amaçların güdülmesi gerektiğinin maddede açıkça öngörülmediğinin altını çizmektedir. Mahkemeye göre, seçim barajı uygulaması ile ulaşılmak istenen amaç, çok parçalı bir parlamentonun oluşmasının önüne geçmek ve hükümet istikrarını sağlamaktır. Getirilen sınırlamanın ölçülü olup olmadığı, Mahkemenin içtihatları ve Türkiye'nin politik ve tarihsel özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda Mahkeme özellikle 1970'lerde yaşanan istikrarsızlığa dikkat çekmiş ve barajın parlamentoda aşırı parçalanmayı önleme ve hükümet istikrarını güçlendirme amacı taşıdığını kabul etmiştir. Kararda Mahkeme, %10 barajının 3 Kasım 2002 seçimlerinden çok önce düzenlenmiş olduğunu, başvuruçuların kendi seçim bölgelerinde alacakları oy ne olursa olsun partilerinin barajı geçememesi halinde seçilemeyeceklerini biliyor olduklarını, barajın Mecliste aşırı bölünmeyi engelleme ve yönetimde istikrarı sağlama gibi meşru bir amaca sahip olduğunu, barajın toplumdaki siyasal alternatiflerin doğmasını engellemediğini ve barajın amacının küçük partilere kendilerini ülke düzeyinde ortaya koyma ve böylece siyasal projenin bir parçası olma imkânı tanıdığını ifade etmiştir. Mahkeme, Sözleşme'ye taraf devletlerin birbirinden oldukça farklı seçim sistemlerine sahip olduğunu, nispi temsil sistemini uygulayan bazı ülkelerin seçim barajına da yer verdiğini belirterek, Türk yetkililerinin, hem yargı ve yasamanın, hem de politikacıların uygun bir seçim sisteminin seçilmesi konusunda en iyi konumda olduklarını, kendisinin de Türk seçim sisteminin noksanlıklarını düzeltecek ideal bir çözüm öneremeyeceğini ifade etmiştir. Ancak, Avrupa Konseyi üyesi ülkelerde uygulanan sistemler arasında yüzde 10'luk barajın en yüksek baraj olduğunu da not etmiştir. Bu bağlamda Mahkeme, istikrarlı parlamento çoğunluğu oluşturma amacından ödün vermeksizin, barajın düşürülmesi veya çeşitli siyasal eğilimlerin temsili için düzeltici karşı ağırlıklar getirilmesini tavsiye etmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, %10'luk ülke barajının çok yüksek olduğunu belirtmekle birlikte, Türkiye'nin kendisine tanınan takdir marjını aşmadığından serbest seçim hakkının ihlâl edilmediği sonucuna ulaşmıştır.⁸⁶

Türkiye'de seçim sistemi ile ilgili tartışma ve eleştirilerin en başında %10'luk ülke barajı uygulaması gelmektedir.⁸⁷ AİHM'in yukarıda sözünü ettiğimiz kararıyla birlikte bu tartışmanın da sona erdiği söylenemez. Her ne kadar 22

⁸⁶ Yumak ve Sadak/Türkiye Davası, 30.01.2007, Başvuru No: 10226/03, parag. 67-78.

⁸⁷ Bu barajın getirilmesinde 1970'li yıllarda hiçbir partinin Mecliste mutlak çoğunluğu sağlayamamış olması, ülkenin zayıf koalisyon hükümetleri ile yönetilmiş olması ve bu hükümetler içinde küçük partilerin kamuoyundaki güçleriyle orantılı olmayan bir pazarlık gücü elde etmiş olmaları rol oynamıştır. Bkz. Özbudun, s. 266.

Temmuz 2007 seçim sonuçları, yönetimde istikrar adına temsilde adaleti ortadan kaldıran bir tablo ortaya çıkarmamış, seçimin meşruiyetini tartışmalı hale getirmemiş olsa da, bu durum gelecekte yapılacak seçimlerde 2002 seçim sonuçlarına benzer bir sonucun çıkmayacağını garantisini oluşturmamaktadır. Hiç kuşku yok ki, seçim kanununda yer alan %10'luk baraj, potansiyel olarak, yönetimde istikrar adına temsilde adaleti bütünüyle ortadan kaldırmaya ve bu yüzden seçilenlerin meşruiyetini tartışmalı hale getirmeye aday bir düzenlemedir.⁸⁸ Her ne kadar %10'luk ülke barajı AİHM tarafından Sözleşme'ye aykırı bulunmamış ise de, 2007 seçimleri endişeleri haklı çıkaracak bir sonuç doğurmamış olsa da, siyasal muhalefetin parlamentoda temsilini sağlamak, kullanılan oyların neredeyse yarıya yakınının parlamentoya yansımamasının önüne geçmek için seçim barajının aşağıya çekilmesi veya düzeltici önlemler alınması gerekmektedir. Bir yazarın yerinde bir tespitiyle, “düzenli aralıklarla gerçekleştirilen yargı denetimindeki serbest seçimler demokrasinin gerekli şartıdır, yeterli şartı değil. Çünkü demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla mevcut olabilmesi için, çoğulculuk ve temsil ilkelerinin gerçekleşmesini fiilen önleyici düzenlemelere de gidilmemesi gerekir. İster oyların partiler arasında ‘aşırı’ dağılmasını önlemeye yönelik olsun isterse de hoş gitmeyen siyasi fikirlerin parlamentoda temsilini engellemek için yapılsın, özellikle Türkiye’deki haliyle baraj uygulamasının adalet ve hakkaniyet ilkeleriyle de bağdaştırılması güçtür”.⁸⁹

V. Demokratik Seçim İlkeleri

Demokratik sistemde düzenli aralıklarla yapılacak özgür (serbest ve yarışmacı) seçimlerin, genel oy, eşit oy, oy verme hürriyeti, oyun gizliliği, açık sayım ve döküm ile seçimlerin yargı organlarının yönetim ve denetiminde yapılması gibi, bilinen temel unsurlarının herhangi bir tercih söz konusu olmadan güvenceye bağlanması gerekir.⁹⁰

Serbest seçim hakkını düzenleyen EP-1 m.3'e göre, yasama organı için yapılacak seçimler, halkın kanaatinin özgürce açıklanmasını sağlayacak koşullar altında, makul aralıklarla, seçimlerin serbestliği ve gizli oy ilkesine uygun olarak yapılmalıdır.⁹¹ Görüldüğü üzere EP-1 m. 3'te yer alan ilkeler, bilinen ve genel kabul gören demokratik seçim ilkelerinin hepsini içermemektedir. Ancak bu durum, diğer ilkelerin içtihat yoluyla tanınmasına engel teşkil etmez. Nitekim AİHM vermiş olduğu çeşitli kararlarda maddede açıkça öngörülmemeyen ilkelerden söz etmektedir.

⁸⁸ TUSİAD, *Türk Demokrasisi'nde 130 Yıl (1876-2006): Prof. Dr. Bülent Tanör Anısına 'Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri' 10. Yıl Güncellemesi* (Haz. Zafer Üskül), TUSİAD Yayınları, İstanbul 2006, s. 44.

⁸⁹ Bekir Berat Özüpek, “Seçim Barajı ve İstikrar Görüntüsü”, *Star Gazetesi*, 18.08.2006.

⁹⁰ Karamustafaoğlu, s. 57-84, 129-164; Özbudun, s. 62-64; Atar, s. 70-74; Erdoğan, s. 110-111.

⁹¹ Yumak ve Sadak/Türkiye Davası, 30.01.2007, Başvuru No: 10226/03, parag. 61.

“Halkın kendi düşüncelerini serbestçe ifade etmesinin güvence altına alındığı koşullarda”, “makul aralıklarla” ve “gizli oyla” “serbest” seçimler yapılmasını öngören EP-1 m. 3’ün mutlak nitelikte olmadığı, Taraf Devletlerin 3. maddeye aykırı düşmeyecek sınırlamalar getirebileceği, bu konuda devletlerin geniş bir takdir alanına sahip olduğu, ancak sınırlamaların 3. maddenin gereklerine uygunluğu konusunda son aşamada Mahkeme’nin denetim yetkisinin bulunduğu, AİHM tarafından sürekli olarak vurgulanmaktadır.⁹² Ancak belirtmek gerekir ki, demokratik seçim ilkeleri söz konusu olduğunda Taraf Devletlere tanınan takdir yetkisi çok geniş değildir.

AİHM’ne göre, genel oy hakkı prensibinden her türlü ayrılma, seçilmiş olan yasama meclisinin ve seçim yasalarının demokratik geçerliliğini zayıflatma riski taşır. Bir grubun veya genel bir halk kategorisinin dışta bırakılması halinde, bu durum EP-1 m. 3’ün temelini oluşturan amaçlarla bağdaşır olmak zorundadır.⁹³

Komisyon’a göre seçimlerin serbestliği ilkesi, seçmenin belli bir yönde oy kullanmak zorunda bırakılmamasını, bireylerin belli bir yönde tercih yapmaya doğrudan doğruya veya dolaylı olarak zorlanmamasını ifade eder.⁹⁴ Yasama organının oluşumunda tercih özgürce yapılmalıdır.

Yasama organına ilişkin seçimlerde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmış sayılabilmesi için yapılan seçimlerin serbest seçimler olması gerekir. Yani “halkın kendi düşüncelerini serbestçe ifade etmesinin güvence altına alındığı koşullarda” gerçekleştirilmelidir. Bu nedenle Sözleşmeciler Devletlere düşen yükümlülükler, Sözleşmenin 10. maddesiyle garanti altına alınan ifade özgürlüğü ve 11. maddesiyle korunan örgütlenme özgürlüğüyle birlikte düşünülmelidir. Bunlar, demokratik sistemin temel garantileridir. Bu iki özgürlük güvence altına alınmadıkça, serbest seçim hakkı tüm anlamını yitirecektir. 10. madde ile düzenlenen ifade özgürlüğü ise, sadece hoş giden, zararsız yahut sıradan haberler, düşünce açıklamaları için değil, aykırı gelen, toplumu dehşete düşüren veya rahatsız eden haber ve düşünceler için de tanınır.⁹⁵ Hiç kuşkusuz propaganda serbestliğinin olmaması, seçime katılacak kişi ve partilere yasaklamalar getirilmesi veya baskı uygulanması hallerinde seçimlerin serbestliğinden söz edilemez. Benzer şekilde ifade, basın, dernek ve toplanma özgürlükleri siyasi partilerin programlarını veya adaylarını

⁹² Matthews/Birleşik Krallık Davası, 18.02.1999, Başvuru No: 24833/94, parag. 63; Gitonas ve Diğerleri/Yunanistan Davası, 01.06.1997, parag. 39; Labita/İtalya Davası, 06.04.2000, Başvuru No: 26772/95, parag. 201; Mathieu Mohin ve Clerfayt/Belçika Davası, 02.03.1987, Başvuru no: 9267/81, parag. 52.

⁹³ Aziz/Kıbrıs Davası, 22.06.2004, Başvuru No: 69949/01, parag. 28.

⁹⁴ Mathieu-Mohin ve Clerfayt Belçika’ya karşı davasına konu olan olayda Belçika’da belli bir dil bölgesinde oturanların meclislerde temsil edilebilmek için o dilde yemin edecek adaylara oy verme zorunluluğunu, Komisyon 1 Nolu Ek Protokol’ün 3. maddesinin ihlali olarak görmüştür. (Bkz. AİHK Kararı, Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika, parag. 41). Mahkeme ise olayda bir ihlâl bulunmadığına karar vermiştir (Bk. AİHM Kararı, Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika, parag. 57).

⁹⁵ AİHM Kararı, Handyside/İngiltere, 07.12.1976, parag. 49.

kamuoyuna sunmasına engel olacak şekilde sınırlandırılıyor veya baskı altına alınıyorsa seçimlerin serbestliğinden söz edilemez.

Serbest seçimler, seçmenin iradesini korkusuzca ve her türlü baskıdan uzak biçimde açıklayabilmesini sağlayan “gizli oy” usulünü gerektirir. Nitekim 3. maddede, oyun gizli olarak verilmesi gerektiği açıkça ifade edilmektedir. Sözleşmeci Devletler, bu konuda gerekli önlemleri almakla yükümlüdürler.

EP-1 m. 3’te öngörülen ilkelerden bir diğeri de, seçimlerin makul aralıklarla ve düzenli olarak yapılmasıdır. Bu ilke, iktidarın seçim yoluyla değiştirilebilmesini sağladığından önemlidir. Ayrıca seçmenlerin tercih ve kanaatlerinin zaman içinde değişmesi olası olduğu için seçimlerin makul aralıklarla tekrarlanması gerekir. Maddede geçen “makul aralıklarla” ifadesinden ne anlaşılması gerektiği konusunda Taraf Devletlerin uygulamaları esas alınmaktadır.⁹⁶ Bununla birlikte uygulamada genellikle bu sürenin dört ya da beş yıl olduğu görülmektedir.⁹⁷

VI. Venedik Komisyonu’nun Kabul Ettiği İlkeler

Demokratik seçim ilkelerinin neler olduğu ve bu konudaki Avrupa standartları, Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) tarafından 2002 yılında hazırlanan “Seçimlerde İyi Pratik Davranış Kuralları: Açıklayıcı Rapor ve Rehber” adlı raporda ayrıntılı biçimde ortaya konulmuştur.⁹⁸ Avrupa Konseyi bünyesinde kabul edilmiş olan bu belge, bağlayıcı nitelikte olmamakla birlikte, serbest seçim hakkının uygulanmasında dikkate alınması gereken önemli bir metindir.

Venedik Komisyonu söz konusu raporda, Avrupa seçim hukukunun temelinde beş prensibin bulunduğunu belirtmiştir. Bu prensipler; genel oy, eşit oy, gizli oy, tek dereceli seçim ve seçimlerin serbestliği ilkesidir. Ayrıca seçimlerin düzenli aralıklarla yenilenmesi gerektiği de ifade edilmiştir. Raporda yer alan demokratik seçim ilkeleri ve bu ilkelerin uygulanması için gerekli olan şartlar, aşağıda özetlenmiştir.⁹⁹

A. Demokratik Seçim İlkeleri

1. Genel Oy İlkesi

Komisyon’a göre genel oy ilkesi, prensip olarak herkesin seçme ve seçilme hakkına sahip olması anlamına gelir. Ancak, bu hakların kullanımını belli koşullara bağlanabilir. Bu koşullardan ilki “yaş”tır. Komisyon, seçme ve seçilme hakkının asgari bir yaş şartına bağlanabileceğini, seçme hakkının en geç reşit oluncaya kadar elde edilmesi gerektiğini, seçilme yaşının seçmen yaşıyla aynı olmasının ter-

⁹⁶ Ünal, s. 276.

⁹⁷ Gölcüklü/Gözübüyük, s. 438.

⁹⁸ Europäische Kommission für Demokratie durch Recht (Venedig-Kommission), *Verhaltenskodex für Wahlen: Leitlinien und Erläuternder Bericht*, Mitteilung Nr. 190/2002, Straßburg 2002.

⁹⁹ Bkz. Venedik Komisyonu Raporu, s. 1-13.

cihe şayan olduğunu, ancak 25 yaşını geçmemek şartıyla seçmen yaşından daha yüksek bir yaş sınırlamasının da getirilebileceğini belirtmiştir.

İkinci olarak, seçme ve seçilme hakkı için vatandaşlık şartı aranabilir. Bununla birlikte, ülkede belirli süre ikamet eden yabancılara yerel yönetim seçimlerinde oy hakkının tanınmasının uygun olacağı da belirtilmektedir.

Üçüncü olarak, ikamet etme şartı öngörülebilir. Yerel yönetim seçimlerinde yabancılardan oy hakkına sahip olabilmesi belirli süre ikamet etme şartına bağlanabilir. Ancak bu süre altı ayı geçmemelidir. Daha uzun bir süre yalnızca ulusal azınlıkları korumak amacıyla öngörülebilir. Yurt dışında yaşayan vatandaşlara seçme ve seçilme hakkı tanınmalıdır.

Bireylerin seçme ve seçilme hakkından yoksun bırakılabileceği kabul edilmektedir. Ancak bunun için şu şartların birlikte gerçekleşmesi gerekir: i) Seçme ve seçilme hakkından yoksunluk halleri yasayla düzenlenmelidir. ii) Ölçülülük ilkesine uygun olmalıdır. iii) Akıl hastalığı nedeniyle kısıtlananlar veya ağır suçlardan hüküm giyenler seçme ve seçilme hakkından yoksun bırakılabilir. iv) Siyasi haklardan yoksunluk veya akıl hastalığı nedeniyle kısıtlanma mutlaka bir mahkeme kararına dayanmalıdır.

2. Eşit Oy İlkesi

Eşit oy ilkesi, ilk olarak, her seçmenin sadece bir oy hakkına sahip olması anlamına gelir. Eğer bir seçim sistemi seçmene sandık başında birden fazla oy kullanma hakkı tanıyor, her seçmenin aynı sayıda oy verme hakkının olması gerekir. İkinci olarak eşit oy ilkesi, seçim çevrelerinin seçmen sayısı bakımından birbirine çok yakın olacak şekilde belirlenmesini gerektirir. Üçüncü olarak, partiler ve adaylar arasında fırsat eşitliği sağlanmalıdır. Kamu makamları özellikle seçim kampanyasında, başta devlete ait yayın kuruluşları olmak üzere medya yoluyla yapılan yayınlarda, partilerin ve seçim kampanyalarının kamusal finansmanında tarafsız davranmalıdır. Eşit seçim ile ilgili olarak ulusal azınlıkların konumuna da değinilmiştir. Bu bağlamda ulusal azınlıkların parti kurmalarının serbest olması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca adaylar ve seçmenler, ulusal bir azınlığa mensup olduklarını açıklamaya zorlanmamalıdır. Son olarak cinsiyet eşitliği konusuna değinilmiştir. Raporda, her cinsiyetten asgari sayıda kişinin aday gösterilmesini zorunlu tutan düzenlemelerin, Anayasal bir dayanağı olmak şartıyla, eşitlik ilkesine aykırı bir uygulama olarak görülmemesi gerektiği belirtilmektedir.

3. Seçimlerin Serbestliği İlkesi

Raporda serbest seçim başlığı altında ilk olarak, seçmen iradesinin özgürce oluşmasına değinilmiştir. Bu bağlamda, kamu makamlarının özellikle medya, afişli reklâm, kamuya açık alanlarda gösteri yapma hakkı ve partilerin ve adayların finansmanı konularında tarafsız davranma yükümlülüğüne işaret edilmiştir. Ayrıca kamu makamlarının özellikle adayları seçmenlerin bilgisine sunma, seç-

menlerin adayları tanımalarına yardımcı olma, adaylarla ilgili bilgileri ulusal azınlıkların dillerinde de hazırlama konularında pozitif yükümlülüğünün bulunduğu belirtilmiştir. Tarafsız davranma yükümlülüğünün ve seçmenin iradesini özgürce oluşturma hakkının ihlâli cezai yaptırıma tabi tutulmalıdır.

İkinci olarak, seçmenin iradesini özgürce açıklama ve seçim hileleriyle mücadele konusu üzerinde durulmuştur. Bu konuda yapılması gerekenler özetle şöyle sıralanmıştır: i) Seçim süreci basitleştirilmelidir. ii) Her durumda sandık bölgesinde oy kullanmak mümkün olmalıdır. Mektupla oy verme, elektronik oylama, temsilci aracılığıyla oy verme gibi diğer oy verme usulleri uygulamaya geçirilebilir. Ancak bu yöntemler uygulanırken yeterli güvenlik önlemlerinin alınması, oyun gizliliği ilkesinin ihlâl edilmemesi ve seçim hilelerinin önlenmesi gerekir. iii) Oyların sayım ve dökümünde hem oy verenler hem de sandıktan çıkan oy pusulaları sayılmalıdır. iv) Oy pusulaları sandık görevlileri tarafından manipüle edilemeyecek veya yanlış değerlendirilemeyecek şekilde hazırlanmalıdır. v) Sandık bölgelerinde mutlaka siyasi parti gözlemcileri bulunmalıdır. vi) Askerler kendi seçim bölgesinde oy kullanmalıdır, bu mümkün değilse kışlaya en yakın seçim sandığında oy kullanmalıdırlar. vii) Oyların sayım ve dökümü, gözlemciler, parti temsilcileri ve medya mensuplarının huzurunda açıkça yapılmalıdır. viii) Seçim hileleri veya seçimlerin dürüstlüğüne zedeleyecek eylemler cezai yaptırıma bağlanmalıdır.

4. Gizli Oy İlkesi

Oyun gizliliği yalnızca bir hak olmayıp, aynı zamanda seçmen için yükümlülüktür. Gizli oy ilkesine aykırı oy kullanan seçmenlerin oyu geçersiz sayılmaktadır. Seçmen oyunu bizzat kendisi kullanmalıdır. Bir kimsenin ailesi adına oy kullanması veya bir başkasının oyu üzerinde bir seçmenin hâkimiyet kurmasına izin veren diğer bütün haller yasaklanmalıdır. Oy kullananların listesi yayınlanmamalıdır. Oyun gizliliğini ihlâl edenler cezalandırılmalıdır.

5. Tek Dereceli Seçim İlkesi

Çift meclis sistemine sahip ülkelerde en azından meclislerden biri, federal devletlerde federe devletlerin meclisleri ve yerel yönetim organlarının meclisleri tek dereceli seçim ilkesine göre seçilmelidir.

6. Seçimlerin Düzenli Aralıklarla Yapılması

Seçimler düzenli aralıklarla tekrarlanmalıdır. Yasama organı üyelerinin görev süresi beş yılı geçmemelidir.

B. Demokratik Seçim İlkelerinin Uygulanabilmesi İçin Gerekli Şartlar

Başta ifade ve basın özgürlüğü, ülke içinde seyahat özgürlüğü, siyasi amaçlı toplanma ve siyasi partilerin kurulmasını da içeren dernek özgürlüğü olmak üzere insan haklarına saygı gösterilmeyen bir ortamda seçimlerin demokratikliğinden

söz edilemez. Bu özgürlükler sınırlandırılabilir. Ancak sınırlamaların yasal bir dayanağı olmalı, kamu yararı bulunmalı ve ölçülülük ilkesine aykırı olmamalıdır.

Teknik ve teferruata ilişkin düzenlemeler hariç, seçimlerle ilgili düzenlemeler en azından yasayla yapılmalıdır. Dar anlamda seçim sistemi, seçim kurullarının oluşumu ve seçim çevrelerinin belirlenmesi gibi seçimlere ilişkin temel konular, seçimlere bir yıldan daha az bir süre kala değiştirilmemelidir. Bununla birlikte anayasada veya yasa-üstü nitelikteki normlarda değişiklik yapılabilir.

Seçimlerle ilgili bazı usulü güvenceler getirilmelidir. Tarafsız organlar aracılığıyla seçimlerin düzenlenmesi ve yürütülmesi sağlanmalıdır. Daimi nitelikte merkezi bir seçim kurulu oluşturulmalıdır. Seçimlerin hem ulusal hem de uluslararası gözlemciler tarafından gözlemlenmesi mümkün olmalıdır. Seçim gözlemi seçim günüyle sınırlı olmamalı, adaylık ve seçim kampanyası sürecini de kapsamalıdır. Gözlemcilerin bulunamayacakları yerler kanunda açıkça gösterilmelidir.

Etkili bir şikâyet ve itiraz sisteminin kurulması gerekir. Seçimle ilgili konularda başvurulacak mercii, seçim kurulu veya mahkeme olmalıdır. Şikâyet ve itiraz başvuruları basit ve formalitelerden uzak olmalıdır. Şikâyet ve itirazla ilgili düzenlemeler, çeşitli makamların yetki ve sorumlulukları kanunda açıkça düzenlenmelidir.

VII. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin 1459 Sayılı Kararı

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, 24 Haziran 2005 tarihinde "Seçim Hakkına İlişkin Sınırlamaların Kaldırılması" konusunda 1459 sayılı bir Karar kabul etmiştir.¹⁰⁰ Kararda ilk olarak, Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerde yaşayan yabancıların ve göçmenlerin siyasal yaşama katılımının seçme ve seçilme hakkı kadar önemli olduğu, seçme ve seçilme hakkının demokratik meşruiyetin ve temsili demokrasinin temel unsurlarından biri olduğu vurgulanmıştır. Daha sonra Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerden seçim hakkına ilişkin mevcut bütün sınırlamaların gözden geçirilmesi ve ulaşılmak istenen meşru amaç bakımından zorunlu ve ölçülü olmayan sınırlamaların kaldırılması istenmiştir.

Parlamenterler Meclisi, uyruğu, sağlık durumu, silahlı kuvvetler mensubu olarak sahip olduğu statüsü veya mahkûmiyetleri dikkate alınmaksızın mümkün olduğunca çok sayıda bireye eşit ve özgür seçim hakkının tanınmasının öncelikli bir konu olduğu görüşündedir.

Söz konusu kararda, seçme ve seçilme hakkına ilişkin istisnai düzenlemelerin AİHM içtihatlarıyla uyumlu bir şekilde yasayla düzenlenmesi, sınırlamalarda meşru bir amacın izlenmesi, sınırlamaların keyfi veya ölçüsüz olmaması gerektiği belirtilmektedir.

¹⁰⁰ Bkz. Die Parlamentarische Versammlung des Europarates, EntschlieÙung 1459 (2005): Die Aufhebung der Einschränkungen beim Wahlrecht. <http://www.coe.int/t/d/Com/Dossiers/PV-Sitzungen/2005-06/doks.asp>

Bütün bireylerin yaşadıkları bölgede yerel yönetimlere vergi ödemekle yükümlü oldukları ve yerel yönetim organlarınınca alınan kararların bu kişilerin yaşamını doğrudan etkilediği, bundan dolayı da vatandaşlığına veya milliyetine bakılmaksızın ülkede belirli bir süre yaşayan herkese yerel yönetim seçimlerinde seçme ve seçilme hakkının tanınması gerektiği kabul edilmiştir. Buna karşılık genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkına sahip olma vatandaşlık şartına bağlanabilir. Birden fazla vatandaşlığa sahip olanlar, oyunu hangi ülkede kullanacağını serbestçe kararlaştırabilmelidir.

Kararda, yurtdışında yaşayan vatandaşlara kendi ülkeleri için, buldukları yerde oy kullanma hakkı verilmesi öngörülmüyor. Yurtdışında yaşayan kişilerin buldukları ülkede konsolosluklar aracılığıyla, posta yoluyla ya da elektronik oylama yöntemiyle oyunu kullanabileceği belirtilmektedir.

Parlamente Meclisi, işledikleri suçlardan dolayı hüküm giyenlerin seçme ve seçilme hakkı konusunda öncelikle Avrupa ülkelerinde ortak bir uygulamanın bulunmadığı; birçok ülkede hükümlülerin seçme ve seçilme hakkına sahip olmadığı, kimi ülkelerde ise mahkûm olan kişilerin cezaevinden çıktıktan sonra da bir müddet daha bu haktan yoksun kaldığı tespitinde bulunmuştur. Günümüzde gittikçe yaygınlaşan anlayış ise, yalnızca demokratik sisteme karşı işlenmiş suçlardan hüküm giyenlerin seçilme hakkından yoksun tutulmasıdır. Bu suçlara örnek olarak da, seçime hile karıştırmak, seçmenler veya adaylar üzerinde kanuna aykırı şekilde baskı kurmak, askeri bir darbeye katılmak, terör eylemlerine katılmak suçları gösterilmektedir. Kararda, AİHM'in Hirst/Birleşik Krallık davasında verdiği karar anımsatılmakta ve ulusal parlamentoların mevcut sınırlamaları gözden geçirmesi ve bu sınırlamaların halen meşru bir amaç taşıyıp taşımadığına veya keyfi ya da ölçsüz olup olmadığına karar vermesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Venedik Komisyonu ile aynı görüşte olan Parlamento Meclisi'ne göre de, askerlik yükümlülüğünü yerine getirenlere oy hakkının tanınmamasında, askerler üzerinde demokratik denetimin gerekliliği haklı gerekçe oluşturmaz.

Kararda ayrıca hasta ve yaşlıların da bulunduğu yerlerde oy kullanmasının sağlanması istenmektedir.

Parlamento Meclisi, kararın sonunda Avrupa Konseyi'ne üye ülkelere sunuları talep etmektedir:

- a) Seçmen olma yaşı 18'e, seçilme yaşı ise 25'e indirilmelidir.
- b) İkamet şartı aranmaksızın bütün vatandaşlara seçme ve seçilme hakkı tanınmalıdır.
- c) Yurtdışında yaşayan vatandaşların oy kullanma hakkı, konsolosluklarda oy kullanma, mektupla oy kullanma veya elektronik oylama gibi yöntemlerle kolaylaştırılmalıdır.
- d) 1992 tarihli Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Hayata Katılımlarına

İlişkin Avrupa Sözleşmesi imzalanıp onaylanmalı ve yerel yönetim seçimlerinde o bölgede yaşayan herkese seçme ve seçilme hakkı tanınmalıdır.

e) Tutuklu ve hükümlüler ile askerlerin oy hakkına ilişkin mevcut sınırlamalar gözden geçirilmeli ve artık gerekli olmayan veya ulaşılmak istenen amaç bakımından yersiz olan sınırlamalar kaldırılmalıdır.

f) Korunmaya muhtaç seçmenlerin seçme hakkının korunması amacıyla uygun tedbirler alınmalıdır.

VIII. Sonuç

Serbest seçimler, etkili siyasal demokrasinin ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin genelinde birçok kez vurgulanan demokratik toplum yapısının vazgeçilmez unsurlarından biridir. EP-1 m. 3 ile, Sözleşme'ye taraf devletlerden açıkça nitelikleri belirtilmiş bir rejimi, yani demokratik hukuk devleti sistemini kurmaları ve işletmeleri beklenmektedir. AİHS'in güvence altına aldığı tek siyasi hak olma özelliğine sahip olan serbest seçim hakkı, demokrasi açısından önem taşıyan temel ilkeleri öngörmektedir. Bu hak, temel hakların korunması ile demokrasi arasında kurduğu sıkı irtibattan dolayı merkezi öneme sahiptir.

EP-1 m. 3, öncelikle sübjektif bir hak olarak seçme ve seçimlerde aday olma hakkını, yani seçme ve seçilme hakkını güvence altına almaktadır. Ayrıca milletvekilliği görevini sürdürme hakkı da madde kapsamında değerlendirilmektedir. Madde hükmünden çıkartılan seçme ve seçilme hakkı mutlak olmayıp, sınırlandırılabilir niteliktedir. Ancak getirilecek sınırlamaların meşru bir amacı bulunmalı ve amaç ile sınırlama arasında makul bir denge kurulmalıdır.

EP-1 m. 3 hükmünün lafzına göre, maddede öngörülen serbest seçim hakkı, yasama organı seçimlerinde geçerli olan bir haktır. Yasama organı kavramından ne anlaşılması gerektiği ise, Taraf Devletlerin anayasal düzenleri dikkate alınarak belirlenir.

AİHM'ne göre, EP-1 m. 3, nispi temsil sistemi veya tek ya da iki turlu çoğunluk sistemi gibi belirli bir seçim sistemini benimseme yükümlülüğü getirmemektedir. Ancak tercih edilen seçim sistemi en azından "yasama organının seçiminde halkın kendi kanaatlerini özgürce ifade etmesi"ni güvence altına alan koşulları sağlamalıdır.

Serbest seçim hakkını düzenleyen EP-1 m. 3'e göre, yasama organı için yapılacak seçimler, halkın kanaatinin özgürce açıklanmasını sağlayacak koşullar altında, makul aralıklarla, seçimlerin serbestliği ve gizli oy ilkesine uygun olarak yapılmalıdır. Görüldüğü üzere EP-1 m. 3'te yer alan ilkeler, bilinen ve genel kabul gören demokratik seçim ilkelerinin hepsini içermemektedir. Ancak bu durum, diğer ilkelerin içtihat yoluyla tanınmasına engel teşkil etmez. Nitekim AİHM, vermiş olduğu çeşitli kararlarda maddede açıkça öngörülmeyen ilkelerden söz etmektedir.

AİHM'nin bugüne kadar serbest seçim hakkı ile ilgili vermiş olduğu kararlar, bu konuda zengin bir içtihat oluşturacak boyutta değildir. Bununla birlikte son yıllarda serbest seçim hakkının ihlâl edildiğine ilişkin başvurularda bir artış gözlemlenmektedir. Nitekim Türkiye ile ilgili verilen yakın tarihli kararlar bunun açık bir göstergesidir.

Serbest seçim hakkına ilişkin AİHM içtihatları, Venedik Komisyonu raporu ve Parlamenterler Meclisi kararı ışığında Türk hukuk sistemi değerlendirildiğinde ulaşılan sonuçlar şöyle sıralanabilir:

1) 2002 tarihli Selim Sadak ve Diğerleri/Türkiye davasında, milletvekillerinin kişisel siyasal etkinliklerini göz ardı eden, yalnız kapatılan partinin üyesi olma gerekçesiyle milletvekilliğinin düşürülmesini öngören hüküm, Sözleşme'ye aykırı bulunmuştu. AİHM'in bu kararını vermesinden önce, 1995 Anayasa değişiklikleri ile Anayasanın 84. maddesi değiştirilmiştir. Bu maddenin yeni 5. fıkrası, yalnız "partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olduğu Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilinin milletvekilliği"nin sona ereceğini öngörmektedir. Böylece milletvekillerinin "kişisel siyasal etkinliklerini göz ardı eden", yalnız kapatılan partinin üyesi olma gerekçesiyle milletvekilliğinin düşmesini öngören hüküm yürürlükten kalkmıştır.

2) Nisan 2007 tarihli Kavakçı/Türkiye, Silay/Türkiye ve Ilıcak/Türkiye kararlarında, kapatılan bir partinin genel başkanının ve diğer üst düzey yetkililerinin herhangi bir sınırlama ile karşılaşmamasına karşın partinin kapatılmasına sebep olan başvuruculara getirilen 5 yıllık siyaset yasağının ölçülü olmadığı belirtilmiştir. Söz konusu bu karar, Anayasanın 69. maddesinin 9. fıkrasının kaldırılmasını ya da değiştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

3) Ocak 2007 tarihli Yumak ve Sadak/Türkiye kararında AİHM, %10'luk ülke seçim barajının çok yüksek olduğunu belirtmekle birlikte, Türkiye'nin kendisine tanınan takdir marjını aşmadığından serbest seçim hakkının ihlâl edilmediği sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte Mahkeme, istikrarlı parlamento çoğunluğu oluşturma amacından ödün vermeksizin, barajın düşürülmesi veya çeşitli siyasal eğilimlerin temsili için düzeltici karşı ağırlıklar getirilmesini tavsiye etmiştir.

4) Milletvekili seçilme yeterliliğini düzenleyen Anayasanın 76. maddesindeki "affa uğramış olsalar bile" ifadesi, seçilme yeterliliğini süresiz olarak ortadan kaldırmaktadır. Hirst/Birleşik Krallık kararı, Venedik Komisyonu raporu ve Parlamenter Meclisi'nin kararı dikkate alındığında, bu düzenlemenin ölçülü olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Bu nedenle 76. maddedeki "affa uğramış olsalar bile" ifadesi metinden çıkarılmalıdır.

5) Venedik Komisyonu raporu ve Parlamenterler Meclisi kararında belirtildiği gibi, Anayasanın 67. maddesindeki, seçme hakkı için öngörülen "vatandaşlık"

şartı yerel yönetimler bakımından kaldırılmalı, er ve erbaşlar ile askerî öğrencilere de seçme hakkı tanınmalıdır.

6) Anayasanın 67. maddesinde herhangi bir ayırım yapılmaksızın kasten işlenmiş suçlardan mahkûm olup ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülerin oy kullanamayacakları öngörülmektedir. Doktrinde Eroğul¹⁰¹, hükümlülere oy hakkı tanınmamasını, demokratik kurallar açısından tartışılabilir bulmakta, Erdoğan¹⁰² ise, bunun hiçbir haklı nedeni bulunmayan keyfi bir hak mahrumiyeti olduğunu söylemektedir. Parlamenterler Meclisi ise, hükümlülerin oy hakkına ilişkin mevcut sınırlamaların gözden geçirilmesini ve artık gerekli olmayan veya ulaşılmak istenen amaç bakımından yersiz olan sınırlamaların kaldırılmasını önermektedir. Kanaatimizce 67. maddede yapılacak bir değişiklikte, yalnızca belirli suçlardan mahkûm olan hükümlüler oy hakkından yoksun tutulmalıdır. Ayrıca Anayasanın 76. maddesinde, toplam bir yıl veya daha fazla hapis cezasına hüküm giymiş olanlar, yüz kızartıcı suçlardan hüküm giyenler ve maddede sayılan suçlardan hüküm giyenlerin milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmadıkları öngörülmektedir. Seçilme hakkı ile ilgili olarak da, 76. maddede yapılacak değişiklikte, Parlamenterler Meclisi'nin belirttiği gibi, yalnızca demokratik sisteme karşı işlenmiş suçlardan hüküm giyenler seçilme yeterliliğini yitirmelidir.

7) Yurtdışında yaşayan vatandaşlara konsolosluklar aracılığıyla, mektupla veya elektronik oylama gibi yöntemlerle oy kullanma hakkı tanınmalıdır.

8) Engellilere, hasta ve yaşlılara mektupla oy kullanma imkânı tanınmalıdır.

9) Türk seçim mevzuatına göre, gümrük kapılarında seçmene dağıtılan oy pusulalarında bağımsız adaylara yer verilmemektedir. Dolayısıyla gümrük kapılarındaki sandıklarda oy kullanan seçmenler bağımsız adaylara oy verememektedir. Bu uygulama Anayasada öngörülen eşitlik ilkesini açıkça ihlâl etmektedir. Bundan dolayı yapılacak bir değişiklikte seçmenlere gümrük kapılarında bağımsız adaylara da oy verme hakkının tanınması gerekir.

¹⁰¹ Cem Eroğul, *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*, İmge Kitabevi, Ankara 1991, s. 203.

¹⁰² Mustafa Erdoğan, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Orion Kitabevi, Ankara 2007, s. 216.